

Aktivoiva työvoimapolitiikka ja työttömien selviytymiskeinot

Narratiivinen analyysi työttömyyskokemuksista vakituisen työpaikan
menettämisen jälkeen

Elisa Myllys
Kandidaatin tutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022

Tiivistelmä

Aktivoiva työvoimapolitiikka ja työttömien selviytymiskeinot. Narratiivinen analyysi työttömyyskokemuksista vakituisen työpaikan menettämisen jälkeen.

Elisa Myllys

Yhteiskuntapolitiikka

Kandidaatin tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Antti Puupponen

Kevät 2022

Sivumäärä: 26 + 1 liite

Tässä tutkielmassa tarkastelen vakituisen työpaikan menettäneiden kokemuksia työttömyysajasta selviytymisestä ja työvoimapolitiittisten instituutioiden rooleja työttömyyskertomuksissa. Tutkielman lähtökohtana on yksilökeskeisen, työn tarjontaa painottavan aktivoivan työvoimapolitiikan tulo Suomessa hallitsevaksi politiikkasuuntaukseksi 1990-luvulta alkaen. Empiirisen tutkimuksen valossa ei ole itsestäänselvää, että aktivoiva työvoimapolitiikka tosiasiallisesti parantaisi ainakaan vaikeasti työllistyvien työllisyyttä tai hyvinvointia. Työttömyydestä seuraava köyhyys on tunnistettu jo vuosikymmeniä suurimmaksi työttömien hyvinvointia ja siten myös uudelleentyöllistymisen mahdollisuuksia heikentäväksi tekijäksi, vaikka työpaikalla on monelle lisäksi suuri sosiaalinen merkitys.

Tutkielmassa analysoin erilaisia mahdollisia työttömyyspolkuja vuonna 2018 kerätyn kirjoituskilpailuaineiston avulla. Raportoin analyysin tuloksista tyyppitarinoiden muodossa, jotka kiteyttävät tietyn työttömyysposition keskeiset piirteet. Tyyppitarinoiden avulla pystyn kuvaamaan aineistoa laajasti ja tuomaan esille työttömien joukon sisäistä heterogeenisuutta. Tyyppejä muodostin kuusi, joista yksi kuvaa aktiivisesti työmarkkinoille takaisin pyrkivää Selviytyjää, toinen sosiaaliturvajärjestelmää omiin tavoitteisiinsa taidokkaasti soveltavaa Luovijaa, kolmas köyhyydestä lannistuvaa Sietäjää, neljäs jatkuvaan epävarmuuteen ajautuvaa Prekaaria, viides pitkäaikaissairasta Työkyvyttöntä ja kuudes alakuloista Masentunutta.

Tekemäni analyysin valossa aktivoiva työvoimapolitiikka ei näyttäisi toimivan aina tarkoituksenmukaisesti. Järjestelmän asettamat aktiivisuuden ehdot eivät tunnista kaikkea yhteiskunnallisesti hyödyllistä työtä, kuten läheisten hoivaa tai vapaaehtoistyötä, ja työttömyys johtaa varsinkin yksinhuoltajien ja yksinasuvien kohdalla helposti köyhyyteen, mikä puolestaan on analyysiin nojaten merkittävin yksittäinen pahoinvointia selittävä tekijä. Tutkielman perusteella olisikin siis syytä kehittää matalamman byrokratian sosiaaliturvajärjestelmä, joka paremmin tunnistaisi aktiivisuuden sellaiset muodot, jotka eivät suoraan tähtää avoimille työmarkkinoille siirtymiseen.

Avainsanat: työttömyys, aktiivinen työvoimapolitiikka, aktivointi, työmarkkinat, hyvinvointi

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Tutkimuksen tausta	3
2.1 Pohjoismainen hyvinvointivaltio ja työttömyys	3
2.2 Aktiivinen, passiivinen ja aktivoiva työvoimapolitiikka	4
2.3 Aktivoivan työvoimapolitiikan työllisyysvaikutukset	5
2.4 Työttömyys, hyvinvointi ja toimijuus	6
3. Aineisto ja menetelmä	9
3.1 Aineiston kuvaus ja rajaaminen	9
3.2 Narratiivinen analyysi	9
3.3 Aineiston rajoitteet, narratiivisen analyysin haasteet ja tutkimuksen eettisyys	11
4. Analyysi	13
4.1 Selviytyjän tarina	13
4.2 Luovijan tarina	14
4.3 Sietäjän tarina	15
4.4 Prekaarin tarina	16
4.5 Työkyvyttömän tarina	18
4.6 Masentuneen tarina	18
5. Johtopäätökset ja pohdinta	20
Aineisto	22
Kirjallisuus	22
Liite 1: Kirjoituspyyntölomake	27

1. Johdanto

Työttömyys on ollut vuosikymmeniä paljon tutkittu ja puhuttu aihe. Yhtäältä sen voi kehystää yksilöllisenä riskitilanteena, jolla on usein negatiivisia hyvinvointivaikutuksia yksilön elämäntilanteeseen, ja toisaalta taas kansantaloudellisenä ongelmana (Jolkkonen ym. 2016). Kansantaloudellisen puheen määrä ja merkitys työttömyyskeskustelussa on kuitenkin noussut (Julkunen 2004), ja työttömien oma ääni jää usein sen alle. Ongelmana ei ole vain työttömien julkisen representaation määrä vaan myös ja ennen kaikkea sen laatu: työttömyydestä kerrotut tarinat ovat yleisesti joko traagisia tilityksiä työttömän elämän surkeudesta tai vaihtoehtoisesti moraalisesti paheksuttavia kertomuksia yhteiskunnan tuilla elävistä "loisista" (Hänninen 1991).

Viime aikoina erityisesti työelämän prekarisaatiosta ja epävarmistumisesta on keskusteltu runsain mitoin (prekarisaatiosta ks. esim. Pyöriä & Ojala 2017, Mustosmäki 2015). Julkunen (2008) arvioi, ettei työelämän voi sanoa yksiselitteisesti huonontuneen, vaikka epävarmuuden kokemuksesta onkin tullut työelämää, tai jopa olemista ylipäättään, määrittävä tunne. Joka tapauksessa suurin osa suomalaisista on yhä tyypillisissä työsuhteissa, eikä Suomeen ole - ainakaan toistaiseksi - muodostunut tilastollisesti merkittävää osa- tai määräaikaisen työn kulttuuria (myös Pyöriä & Ojala 2017, Nätti & Pyöriä 2017). Esimerkiksi vuonna 2018, jona tutkielmassani käytetty aineisto on kerätty, jatkuvassa kokoaikaisessa palkkatyössä oli 63,3 prosenttia työssäkäyvistä, miehistä hieman suurempi osa (66,5%) kuin naisista (59,9%). Työttömyysaste oli noin 7,4 prosenttia ja se laski edellisestä vuodesta. (SVT 2019.)

Verrattain matala työttömyysaste ja talouden noususuhdanne eivät kuitenkaan johtaneet työttömyyskysymysten väistymiseen poliittiselta agendalta tai julkisesta keskustelusta. Juha Sipilän keskusta-oikeistohallituksen ajama aktiivimalli koettiin hyvin epäikeudenmukaiseksi, ja sen kumoamiseksi kerättiin muun muassa poikkeuksellisen paljon kannatusta kerännyt kansalaisaloite (Kansalaisaloite.fi 2017). Aktiivimalli ei kuitenkaan ollut suuri katkos, kuten sen kohtaamasta vastustuksesta olisi voinut päätellä, vaan enemmänkin osa kansainvälistä yksilökeskeisen, aktivoivan työvoimapolitiikan linjaa, joka on jatkunut myös vallan vaihduttua eduskuntavaaleissa 2019 keskusta-vasemmistolle. Esimerkiksi Marinin hallituksen valmistelemissa vuonna 2022 voimaan astuvassa pohjoismaisessa työvoimapolitiikassa työttömyysturvaa on vastikkeellistettu monin tavoin, kuten vaatimuksena hakea neljää työpaikkaa kuukausittain taloudellisten sanktioiden uhalla (HE 167/2021). On kuitenkin epäselvää, miten vaikuttavaa aktivoiva työvoimapolitiikka todella on. Aktivointitoimet näyttäisivät johtavan työllistymiseen lähinnä niillä työttömällä, jotka ovat jo valmiiksi verrattain hyvässä sosioekonomisessa asemassa ja olisivat työllistyneet muutenkin (mm. Malmberg-Heimonen & Vuori 2005, Sihto 2013).

Tässä tutkielmassa tarkastelen vakituisista työsuhteista työttömäksi siirtyneiden kokemuksia vuonna 2018 kerätyn kirjoituskilpailuaineiston avulla. Tavoitteenani on kuvata mahdollisimman monipuolisesti erilaisia työttömyyspolkuja ja hyvinvointivaltion instituutioiden rooleja niissä. Pyrin tuomaan esille työttömien erilaisia toimijuuksia ja heidän selviytymiskeinojaan. Olen kiinnostunut siitä, mitkä tekijät kirjoittajat nostavat merkittäviksi hyvinvointinsa kannalta, ja miten yhteiskunnalliset instituutiot onnistuvat vastaamaan

työttömien tarpeisiin. Tutkimuskysymykseni ovat: 1. Millaisia eri tapoja olla työtön on Suomessa? ja 2. Miten eri työttömyyspositioista käsin suhtaudutaan hyvinvointivaltioon?

Tutkielmani alkaa teoriaosiolla, jossa ensin tarkastelen pohjoismaista hyvinvointivaltiota ja sen muutosta 1990-luvulta alkaen. Kuvaan työvoimapolitiikan aktivoitumisen prosessia ja työvoimapolitiittisten instituutioiden toimintaa, vastuita ja vaikuttavuutta Suomessa. Päätän teoriaosan pohdintaan työttömyyden ja työvoimapolitiittisten interventtioiden hyvinvointivaikutuksista. Esittelen tutkimusaineiston ja narratiivisen analyysin peruseräatteen luvuissa 3.1-3.3. Analyysiosassa erittelen erilaisia työttömyyskokemuksia kuuden tyyppitarinan avulla, jotka poikkeavat toisistaan muun muassa suhtautumisessaan työttömän identiteettiin ja samastumisessaan hyvinvointivaltioon. Tarinoissa on kuitenkin paljon myös yhdistäviä piirteitä. Päätän tutkielman aktivoivan työvoimapolitiikan vaikutusten arviointiin tekemäni analyysin valossa ja esitän mahdollisia tulevaisuuden linjauksia työvoima- ja sosiaalipoliittisista toimista, jotka voisivat vastata analyysissä esiin nousseisiin tarpeisiin.

2. Tutkimuksen tausta

2.1 Pohjoismainen hyvinvointivaltio ja työttömyys

Hyvinvointivaltion käsite voidaan palauttaa instituutioihin, kansalaisiin ja valtioon sinänsä. Se, mitä osatekijää kulloinkin painotetaan, riippuu tilanteesta. Pohjoismaissa on perinteisesti korostunut valtion rooli jokaisen hyvinvoinnin turvaajana universalismin ja tasa-arvon periaatteita noudattaen. Hyvinvointivaltion kannatus ja rahoituspohja on taattu nimenomaan kaikille avoimilla ja laadukkailla julkisilla palveluilla, jotka ovat niin veroja maksavan keskiluokan kuin työelämän ulkopuolisten ja pienituloisten käytössä. 1990-luvun jälkeen Pohjoismaissa on kuitenkin tapahtunut siirtymä kohti entistä vastikkeellisempaa ja valikoidusti kohdennettua sosiaaliturvaa. (Julkunen 2006.) Selvitän tätä siirtymää tarkemmin luvussa 2.2. Hyvinvointivaltion toimivuuden edellytys on kansalaisen luottamus yhteiskuntaa eli kanssaihmiä ja valtiota kohtaan (emt.), joka on Suomessa perinteisesti ollut korkea. Luottamus ei kuitenkaan jakaudu tasaisesti kaikkien kansalaisten kesken, vaan huonompiosaisten, kuten pienituloisten ja vähän koulutettujen, sosiaalinen luottamus on keskiluokkaa matalammalla tasolla (mm. Heikkilä ym. 2021).

Paugamin (2016) tarkastelussa eri hyvinvointivaltioregiimeissä löydettiin eroja työttömyyden vaikutuksista sosiaaliseen luottamukseen: Etelä-Euroopan maissa, joissa sosiaalista kärsimystä on perinteisesti lievitetty ennen kaikkea perheeseen ja lähipiiriin tukeutuen, työttömyys horjutti uskoa valtioon ja instituutioihin erityisen rankasti. Saksan ja Ranskan individualisemmissa maissa, joissa tukeuduttiin ensisijaisesti valtiollisiin järjestelmiin työttömyyden aiheuttamissa ansionmenetyksen tilanteissa, työttömien kritiikki kohdistui tarkemmin nimenomaan työttömyyttä hoitaviin instituutioihin eikä valtioon ja kansalaisuuden ideaan sinänsä. Pohjoismaita ei Paugamin tutkimuksessa tarkasteltu, mutta Saksaa ja Ranskaa muistuttavia tuloksia voisi olettaa löytyvän Suomestakin, jossa valtiollisilla tulonsiirtojärjestelmillä on keskeinen merkitys. Suomalaisessa kontekstissa työttömyyden ja yhteiskunnallisen luottamuksen rapautumisen välistä yhteyttä ovat tarkastelleet mm. Kortteinen ja Tuomikoski (1998), joiden näkemyksiin palaan tarkemmin luvussa 2.4.

Hyvinvointivaltiota ei voi kehystää pelkän luottamuksen kautta, vaan kyse on aina ollut taloudellisesta järjestelystä. Pohjoismainen hyvinvointivaltio järjestelmänä perustuu aktiiviseen työmarkkinoille osallistumiseen, jota valtio tukee sosiaalipalveluilla, kuten lasten päivähoitolla (Esping-Andersen 2002). Toisin sanoen kyse on sosiaaliturvan ja talouskasvun toisiaan ruokkivasta ”hyvästä kehästä”, joka oli sosiaalidemokraattien keskeinen argumentti jo työväen kysymystä ratkottaessa (Julkunen 2006). Yhteiskuntapolitiikan tehtävän voi tästä lähtökohdasta käsin ymmärtää hyvin työkeskeisesti: sillä mahdollistetaan työvoiman virtojen siirtyminen elämänvaiheesta ja -tilanteesta toiseen tavalla, joka ei vaaranna heidän työelämäosallisuuttaan ja sitä kautta hyvinvointivaltion tulovirtoja. Talouselämän intressien esittäminen yhteisen kansantalouden etuna on yleistynyt 1990-luvulta alkaen ja sosiaaliturvan työmarkkinoita vakauttavan voiman painoarvo on alkanut väistyä (emt.).

2.2 Aktiivinen, passiivinen ja aktivoiva työvoimapolitiikka

Aktiivinen ja aktivoiva työvoimapolitiikka ovat osa kansainvälistä virtausta, jossa hyvinvointivaltion rooli on jouduttu ajattelemaan uudelleen osana globalisoituvaa maailmaa. Karjalainen (2013a) esittää linjamuutoksen osaksi Euroopan yhdentymisen, työvoiman rakennemuutoksen ja kiihtyvällä tahdilla globalisoituvan talouden yhtäaikaista prosesseja. Suomeen nämä politiikkalinjaukset alkoivat juurtua 1990-luvulla erityisesti Euroopan Unionin ja OECD:n suositusten vaikutuksesta. (Sihto 2013.) Aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan lakimuutoksia olivat muun muassa työmarkkinatukijärjestelmän luominen 1994 ja sen ehdollistaminen nuorilta vuosina 1996 ja 1997 ja kuntouttavan työtoiminnan instituution luominen vuonna 2001 (Julkunen 2006.)

Aktiivisen työvoimapolitiikan tehtävä on työnhakijoiden ja -tekijöiden työmarkkinakelpoisuuden parantaminen (Hänninen 2014) esimerkiksi työvoimakoulutusta tai työkokeilua tarjoamalla. Niiden avulla työtön tai työttömyysuhan alla oleva kerryttää työkokemusta, joka puolestaan tekee hänestä työnantajalle kiinnostavamman palkattavan (Hämäläinen 2013). Aktiivisen työvoimapolitiikan piiriin on kuulunut myös työvoiman kysyntää lisääviä toimia, kuten suhdannetyöttömyyttä kokeneiden työllistämistä julkisen sektorin projekteilla talouden nousukauden odottamisen ajaksi (Sihto 2013), mikä keskeisesti erottaa sen aktivoivan työvoimapolitiikan paradigmasta, josta on tullut Suomessa vallitseva hiljattain.

Aktiivisen työvoimapolitiikan käsitepariksi tarvitaan passiivinen työvoimapolitiikka, joka viittaa niihin yhteiskunnan tulonsiirtoihin, joilla kompensoidaan työttömyydestä johtuvaa tulonmenetystä (Hämäläinen 2013). Suomessa työttömyyskorvaus on kaksitasoinen järjestelmä, joka koostuu joko ansiosidonnaisesta tai peruspäivärahasta ja viimesijaisesti tarveharkintaisesta työmarkkinatuesta. Ansiosidonnaista päivärahaa voivat hakea työttömyyskassaan kuuluvat työttömät, jotka ovat olleet tarpeeksi kauan töissä ennen työttömäksi joutumista. Kansaneläkelaitos puolestaan maksaa peruspäivärahaa, joka on tasoltaan yleensä alhaisempi kuin ansiosidonnainen. Myös siinä on työssäoloehto. Molempia etuuksia voi nostaa korkeintaan 400 päivää, minkä jälkeen työtön putoaa työmarkkinatuen varaan. Etuuksissa on myös erinäisiä ikärajoituksia. (Kansaneläkelaitos 2022a, 2022b.) Suomessa on perinteisesti ollut sekä muita Pohjoismaita alhaisempi yleinen korvaustaso että tiukemmat ehdot ansiosidonnaiseen päivärahaan oikeutettujen suhteen (Malmberg-Heimonen & Vuori 2005).

Aktivoivassa työvoimapolitiikassa painopisteenä on työllisyystoimien yksilöllisyys, jota pyritään toteuttamaan muun muassa yksilöohjauksen ja tietyille työttömien segmenteille kohdennettujen työnhakukurssien avulla. Työttömiä ei pyritä tukityöllistämään julkiselle sektorille siksi ajaksi, kun he odottavat sopivan yksityisen sektorin työpaikan ilmaantumista, vaan tarkoituksena on kannustaa heitä hakemaan aktiivisesti töitä avoimilta työmarkkinoilta. Mikäli työpaikkaa ei löydy, työttömien on taloudellisten sanktioiden uhalla osallistuttava erilaisiin aktiivintoitimenpiteisiin, joilla he lisäävät työllistävyyttään. (Sihto 2013.) Julkunen (2013) arvioi, että Suomessa keskustelu työttömyydestä ja työttömistä ei ole keskittynyt aktiivointiin sinänsä vaan enemmänkin kannustin- ja muiden loukkujen purkamiseen. Nämä loukku-käsitteet viittaavat tilanteeseen, jossa työttömän ei ole taloudellisesti kannattavaa ottaa vastaan työtä verotusasteen nousun tai sosiaalietuuksien laskun vuoksi. Joka tapauksessa aktiivoinnista on tullut keskeinen työvoimapolitiikan osa-alue. Koska työelämän

tuottavuusvaatimukset kasvavat koko ajan, on yksittäisen työttömän tilanne vaikea. Työttömän tuottavuuden on vastattava työmarkkinoiden palkkatasoa. (Hämäläinen 2013.) Yrityksiä kannustetaan palkkaamaan niin sanotusti huonosti tuottavia työttömiä muun muassa palkkatuella ja rekrytointikustannuksia korvaamalla (Hänninen 2014).

Kaiken kaikkiaan aktivoivan työvoima- ja sosiaalipolitiikan piirissä aktiivisuus on työttömälle velvollisuus enemmän kuin oikeus. Työttömyysetuuksia on vastikkeellistettu muun muassa kuukausittaisilla työnhakutavoitteilla, joissa epäonnistuminen johtaa etuuksien leikkaamiseen (Hämäläinen 2013). Kotkas (2013) tarkasteli työttömien TE-toimiston kanssa tekemiä työllistymissuunnitelmia argumentoiden, että niiden sopimuksellinen luonne on ensisijaisesti retoriikkaa. Reaalimaailmassa erinäisiin aktivointitoimenpiteisiin osallistuminen ja suunnitelman teko itsessään ovat työttömälle taloudellisten sanktioiden uhalla pakollisia, eikä näitä suunnitelmia siis voi pitää kahden tasaveroisen sopimuskumppanin yhteistyön tuloksena. Parhaassa tapauksessa sopimusten ilmentämä yksilöllistymisen tendenssi voisi ottaa huomioon asiakkaiden henkilökohtaiset tarpeet ja elämäntilanteet (emt.), mutta nykyisellään ideaali ei näytä toteutuvan. Hänninen (2014) viittaa Pajukosken (2012) analyysiin työttömyysturvan muutoksenhakulautakuntaan saapuneiden valitusten käsittelystä, jossa ”aktiivisuus” ymmärretään yleensä kaavamaisesti ja tarkoituksenhakuisesti eikä valituksen jättäjien kokonaisvaltaista elämäntilannetta huomioida. Konkreettisten keinojen keksiminen arjesta selviytymiseen jätetään työttömän omalle vastuulle.

Vastuu työvoimapolitiikan käytännön toteuttamisesta on vaihdellut valtion ja kuntien välillä lähihistoriassa, ja 2000-luvun vaihteen jälkeen sosiaali- ja terveydenhuollon rooli on kasvanut (pitkäaikais)työttömien elämänhallinnan parantamisen tultua keskeiseksi tehtäväksi (Saikku 2018). Suurin osa aktivoinnista kohdistetaan pitkäaikaistyöttömiin ja nuoriin. Yksi tämän kehityksen instituutio on työvoiman palvelukeskus TYP, jossa pitkäaikaistyöttömille työmarkkinoille kuntoutujille tarjotaan niin TE- ja sosiaalitoimen, Kansaneläkelaitoksen kuin terveydenhuollon palveluita. (Karjalainen 2013.) Työllisyyden kuntakokeilun myötä vastuu työllisyyspalveluiden järjestämisestä on siirtymässä kokonaan valtiolta kunnille vuoteen 2024 mennessä, ja TYP-tyylinen ”kaikki palvelut saman katon alta” -ajattelu mainitaan yhdeksi uudistuksen tavoitteeksi (Työ- ja elinkeinoministeriö 2022).

2.3 Aktivoivan työvoimapolitiikan työllisyysvaikutukset

Yksityiselle sektorille ja valtiolle palkkatuella työllistetyt työllistyivät vuonna 2019 paremmin (noin 49%) kuin kuntiin ja kuntayhtymiin palkatut (noin 25%). Paras työllisyysprosentti kuuden kuukauden kuluttua interventioista oli starttirahan saaneilla (70%). Kuntouttavasta työtoiminnasta siirryttiin lähes aina uusien palveluiden piiriin ja vain noin neljä prosenttia työllistyi avoimille työmarkkinoille kuuden kuukauden kuluessa. Lyhytkestoisiin työnhaku- ja uravalmennuksiin osallistuneista noin 20% oli avoimilla työmarkkinoilla kuuden kuukauden kuluttua. Työttömyystuella opiskelu ja työvoimakoulutus puolestaan näyttäisivät työllistävän verrattain hyvin, ja noin puolet opiskelijoista ja koulutuksiin osallistujista oli avoimilla työmarkkinoilla kuuden kuukauden päästä. Yli 50-vuotiaat ja matalasti koulutetut työllistyivät palkkatuen ja työkokeiluiden jälkeen huonommin kuin nuoremmat ja korkeasti koulutetut, mutta opiskelun jälkeen ikäryhmäkohtaisia eroja ei ollut. (Tuomaala 2021.)

Vuoden 2019 tilastot tukevat pääpiirteittäin Hämäläisen (2013) yhteenvetoa aktiivisten työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikuttavuutta koskevasta tutkimuksesta: yksityiselle sektorille tukityöllistyminen on työllistymisen kannalta parempaa kuin julkiselle eikä esimerkiksi työnhakukoulutuksella näyttäisi olevan suurta merkitystä työllistymisen kannalta. Hämäläinen viittaa käsitteellä “kuollut paino” tilanteeseen, jossa aktivointitoimenpiteitä kohdistetaan henkilöihin, jotka olisivat työllistyneet niistä huolimatta. Lisäksi interventioilla on potentiaalisia syrjäyttämisaikutuksia, jos julkisella tuella hoidetaan työtehtäviä, joihin muuten olisi palkattu oikea työntekijä. Kaiken kaikkiaan Hämäläinen esittää, ettei nykyisen kaltaisilla aktivointitoimilla ratkaista työttömyysongelmaa. Vika ei näyttäisi olevan työttömien erityisessä työhaluttomuudessa tai alhaisessa työnhakuaktiivisuudessa (mm. Ervasti 2005). Muun muassa Malmberg-Heimonen ja Vuori tarkastelivat vuonna 2005 työnhakuvalmennuksen vaikutuksia työllistymiseen ja havaitsivat, että koulutuksiin osallistumisesta oli hyötyä, mikäli työttömällä oli verrattain hyvät työllistymismahdollisuudet ja edessä oli pudotus ansiopäivärahalta työmarkkinatuen varaan, mutta jo valmiiksi vain matalimman tason etuuksiin oikeutettuja työnhakuvalmennus ei auttanut etenkään jos heidän työttömyysjaksonsa oli kestänyt jo pitkään.

Joka tapauksessa aktivointitoimien työllisyysvaikutusten tarkastelussa on huomioitava joukko demografisia ja makrotaloudellisia tekijöitä. Jolkkonen ym. (2016) esittävät yleisen makrotaloudellisen tilanteen olevan hyvin merkittävä tekijä työttömyyden keston ja uudelleentyöllistymisen todennäköisyyden ja vaikutusten kannalta. Lama-aikana irtisanotut näyttäisivät ajautuvan pysyvästi heikompaan työmarkkina-asemaan kuin noususuhdanteessa työttömyyttä kokeneet, vaikka he työllistyisivät uudelleen. Esimerkiksi lamavuonna 1992 irtisanotuista vain 39 prosenttia kiinnittyi myöhemmin uudestaan vahvasti työmarkkinoille, kun vertailuvuosina 1997 ja 2003 toimipaikan lakkautuksen jälkeen työtä vaille jääneistä vahvasti uudelleen kiinnittyneiden osuus oli 80%. 1992 työttömyysjakso myös kesti pidempään. Vaikka yleinen työvoiman kysyntä vaikutti kaikkiin työntekijäryhmiin, nuoret, hyvin koulutetut ja miehet työllistyivät paremmin kuin muut demografiset ryhmät. Iäkkäämmät työttömäksi jääneet hakeutuivat erityisesti 1992 erilaisiin eläkejärjestelyihin ja siten pysyvästi työvoiman ulkopuolelle, mutta eläköitymisen järjestelmiä on sittemmin purettu ja niiden ikärajoja nostettu. Kouluttautuminen oli 1992 erityisen hyvä tie parempaan työmarkkina-asemaan työttömyyden jälkeen, vaikka opiskelijoilla tie takaisin työelämään kestää luonnollisesti joitakin vuosia. Tämä antaisi viitteitä siitä, että erityisesti lama-aikaan voisi olla parempi pitkäjänteisesti kannustaa työttömiä opiskelemaan kuin aktiivisesti hakemaan töitä, joita ei ole ja joihin heitä ei palkata.

2.4 Työttömyys, hyvinvointi ja toimijuus

Tuomaalan edellä kuvatun raportin (2021) mukaan esimerkiksi kuntouttavalla työtoiminnalla ei ole juurikaan työllisyysvaikutuksia, mutta pelkkä työllisyysnäkökulma interventioihin ei ole riittävä. Lisäksi on mielekästä tarkastella niiden mahdollisia hyvinvointivaikutuksia. Kaiken kaikkiaan työttömien on lukuisissa tutkimuksissa havaittu voivan keskimääräisesti työllistä väestöä huonommin (mm. Kortteinen & Tuomikoski 1998; Ervasti 2004; Ervasti & Venetoklis 2010). Prosessin toimintamekanismeista on kuitenkin erilaisia tulkintoja. Deprivaatioteoria esittää työttömyyden psykologisen kärsimyksen lähteenä itsessään ja aina vastentahtoisena. Deprivaatioteorian näkökulmasta melkein mikä tahansa aktivointitoimenpide voi näyttäytyä oikeudenmukaisena politiikkaratkaisuna, jos se onnistuu jäljittelemään työn psykologisia funktioita. Insentiviteoriassa taas suurin osa työttömyydestä nähdään vapaavalintaisena ja

rationaalisen harkinnan seurauksena. Insentiviteorian mukaan työttömyys ei siis itseasiassa tuota *tarpeeksi* kärsimystä, mikäli se ei johda hakeutumiseen takaisin työmarkkinoille. (Ervasti 2004.) Tästä näkökulmasta esimerkiksi sosiaaliturvan ankara ehdollistaminen on järkevä politiikkatoimi. Insentiviteoriaa vastaan puhuu kuitenkin jo edellä mainittu empirinen tosiasia työttömien huonommasta hyvinvoinnista silloinkin, kun työttömyys ei johda nälän kokemiseen tai muihin erityisen radikaaleihin pahoinvoinnin merkkeihin (Kortteinen & Tuomikoski 1998), ja tämän mekanismin olemassaolo myös Pohjoismaissa, joissa sosiaaliturvan taso on verrattain korkea (Ervasti & Venetoklis 2010).

Eräissä tutkimuksissa kritisoidaan sekä deprivatio- että insentiviteoriaa selviytymisparadigman ja työttömyyden taloudellista taakkaa painottavan näkökulman hyväksi (Ervasti 2004; Ervasti ja Venetoklis 2010). Siinä kärsimystä ei aiheuta työttömyys sinänsä, vaan ennen kaikkea sen aiheuttama taloudellinen puutos, joka rajoittaa ihmisten toimijuutta ja kykyä selviytyä arjesta. Työn latentteja funktioita (ks. Jahoda 1982), eli esimerkiksi sen sosiaalista merkitystä, ei kielletä täysin. Joka tapauksessa selviytymisparadigman valossa sosiaaliturvan leikkaaminen erityisesti niiltä työttömiltä, joiden työllistymismahdollisuudet ovat jo valmiiksi heikot, näyttäytyy tehottomana ja tarpeetonta inhimillistä kärsimystä aiheuttavana toimena (mm. Malmberg-Heimonen & Vuori 2005, Ervasti & Venetoklis 2010).

Kortteisen ja Tuomikosken klassikotutkimus vuodelta 1998 esittää, että työttömyys aiheuttaa erityistä kärsimystä ja sairastavuuden kasvua silloin, kun työtön menettää sen seurauksena taloudellisen vakauden ja sosiaalisen kiinnittymisen paikan ja merkityksen tunteen. Koska työttömillä on eri määrä sosiaalisia ja taloudellisia resursseja käytössään, työttömyys vaikuttaa eri ihmisiin eri tavoin. Jo ennestään pienituloisilla ja siis usein matalasti koulutetuilla on vähemmän varaa joustaa elintasostaan, mikä johtaa nopeammin negatiiviseen kierteen, jossa työttömyys alkaa kuluttaa ihmisen työkykyä ja ennestään laskee uudelleentyöllistymisen mahdollisuuksia ja pahentaa taloudellista ahdinkoa (sairastavuuden kohdentumisesta työttömien joukossa myös mm. Ervasti 2004). Lisäksi monet vaihtoehtoiset sosiaalisen kiinnittymisen paikat, kuten vapaaehtoistyö, ovat ennen kaikkea parempiosaisten ja korkeasti koulutettujen työttömien hyödyntämä resurssi (Kortteinen & Tuomikoski 1998).

Kortteinen ja Tuomikoski (emt.) esittävät myös, että työn merkitys yksilön elämässä vaikuttaa työttömyyden aiheuttamaan kärsimyksen määrään. Itsensä ensisijaisesti työn kautta määrittelevä ihminen luonnollisesti kokee suuremman pudotuksen työpaikan menettämisen myötä kuin muuhun elämään orientoitunut. Vahva ammatti-identiteetti voi estää varsinkin työttömyyden alkuvaiheessa hakeutumista "mihin vain" töihin ja siis jopa hidastaa uudelleentyöllistymistä. Kaiken kaikkiaan kovalla työllä menestymiseen uskotaan laajasti Suomessa sosioekonomisesta asemasta riippumatta ja etenkin koulutusta arvostetaan, vaikkakin työttömät suhtautuvat molempiin hieman muuta väestöä varauksellisemmin (Blom & Melin 2014). Ervastian (2004) tarkastelussa ei löydetty erityisen suurta työn vieroksuntaa työttömien joukosta. Työhön sitoutumisen aste on kuitenkin työttömillä yleisesti työllistä väestöä alhaisempi, mitä voi pitää selviytymiskeinona.

Työttömyyden vaikutuksia perhesuhteisiin on tutkinut mm. Weckström vuonna 2012. Vanhempien ja lasten väliseen suhteeseen työttömyys ja sen aiheuttama taloudellinen taakka näyttäisi vaikuttavan vähemmän haitallisesti kuin parisuhteisiin ja etenkin työttömäksi

joutuneen subjektiiviseen hyvinvointiin. Naiset kokivat jopa lähentymistä lastensa kanssa, ja heidän kokemansa hyvinvoinnin alenema oli miehiä lievempi johtuen ensisijaisesti pienemmäksi koetusta taloudellisesta pudotuksesta. Yksinhuoltajanaisten taloudelliset haasteet olivat kuitenkin muita naisia suuremmat (myös Ervasti 2004). Joka tapauksessa perhesuhteita ei voinut tutkimuksen perusteella pitää todellisena korvikkeena työssäkäynnille yhteiskunnassa, joka perustuu kahden palkansaajan malliin. Tutkimus antoi tukea jo mm. Kortteisen ja Tuomikosken (1998) havainnolle siitä, että miesten eronneisuus ja pahoinvointi kasvavat työttömyyden myötä naisia enemmän, ja että ei-taloudellinen motivaatio työssäkäyntiin ja työn keskeinen merkitys elämässä kasvattavat työttömyydestä aiheutuvaa pahoinvointia niin naisilla kuin miehilläkin (myös Ervasti 2004).

Elonen, Niemelä ja Saloniemi (2017) tarkastelivat työvoimapolitiittisiin interventioihin osallistuneiden aktiivisuuden kohdentumista ja havaitsivat kolmen tyyppistä aktiivisuutta: ensimmäisessä tyyppissä osallistujien pyrkimys oli kerryttää resursseja työllistyä avoimille työmarkkinoille, toisessa aktiivisuus suuntautui palvelu-uralle realististen työllistymismahdollisuuksien puutteessa ja kolmannessa tyyppissä osallistujat olivat paikalla taloudellisen pakon vuoksi ja heidän intressinsä suuntautuivat muuhun elämään. Samankaltaiseen jaotteluun päätyivät myös Mäntyneva ja Isola (2019), jotka tutkivat kuntouttavan työtoiminnan tarjoamia osallisuuden mahdollisuuksia. Työttömillä havaittiin olevan toisistaan eriäviä tavoitteita, jotka eivät kaikilta osin sopineet yhteen aktivointipolitiikan tavoitteen, siis avoimille työmarkkinoille siirtymisen, kanssa. Osallistuminen ei kuitenkaan ollut hyvinvoinnin kannalta yhdenkään, mikäli kuntouttava työtoiminta tai Elosen, Niemelän ja Saloniemen tutkimuksen tapauksessa muut aktivointimuodot pystyivät tarjoamaan sosiaalisia kontakteja tai esimerkiksi kulttuurielämyksiä - olettaen, että osallistujilla oli niistä puutetta.

Niemelän ja muiden (2020) tutkimuksessa tarkasteltiin työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistumisen vaikutusta osallistujien psyykkiseen toimintakykyyn ja itsearvioituun terveyteen. Koko aineiston tasolla tilastollisesti merkitseviä eroja hyvinvoinnissa ennen ja jälkeen toimenpiteeseen osallistumisen välillä ei ollut. Ryhmittäin tarkasteltuna kuitenkin havaittiin, että ne työttömät, joiden toimintakyky oli arvioitu heikoksi ennen osallistumista, hyötyivät toimenpiteestä, mikäli he pitivät osallistumista itselleen hyödyllisenä. Tärkeää on huomata paitsi osallistumisen mielekkyyden vaikutus myös se, että jos työttömän toimintakyky arvioitiin normaaliksi ennen osallistumista, muutosta mihinkään suuntaan ei tapahtunut. Tutkimus antaa lisäviitteitä siitä, että mihin tahansa aktiivitoimeen pakottaminen taloudellisten sanktioiden uhalla ei todella auta työttömän tilannetta varsinkaan, jos hänen ainut varsinainen ongelmansa on työpaikan puute. Tämä herättää vakavan kysymyksen aktivointijärjestelmän mielekkyydestä, sikäli kun se pakottaa ihmisiä osallistumaan toimiin, joilla ei näyttäisi olevan mitään todellista vaikutusta.

3. Aineisto ja menetelmä

3.1 Aineiston kuvaus ja rajaaminen

Käytän tutkimuksen aineistona Työttömän tarina -kirjoituskilpailuun lähetettyjä tekstejä, jotka kerättiin vuonna 2018 ja arkistoitii Tietoarkistoon. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Helsingin yliopiston dosentti ja sosiologian apulaisprofessori Leena Näre vastasivat keräyksestä yhteistyössä. Koko aineisto koostuu yhteensä 165 kirjoituksesta, joista on poistettu suorat henkilötiedot. Kirjoituskilpailukutsu julkaistiin avoimena SKS:n nettisivuilla ja lisäksi se lähetettiin seuran vakitukselle vastaajaverkostolle. Vastaaminen oli mahdollista valmiilla vastauslomakepohjalla, sähköpostiviestinä tai kirjeenä. Kilpailussa jaettiin myös palkintoja, mikä todennäköisesti vaikutti erityisenä panostuksena tekstien laatuun.

Kirjoituspyynnössä nostettiin esiin työttömyydestä ja työttömien aktivoinnista käydyn julkisen keskustelun runsas määrä, johon työttömät itse eivät riittävästi pystyneet osallistumaan. Apukysymyksissä kehoitettiin kirjoittajia pohtimaan muun muassa sitä, miltä työttömyys tuntui ja millaista arkea kirjoittajat elivät, sekä heidän kokemuksiaan työllisyyspalveluiden kanssa asioinnista. Osa kirjoittajista apukysymykset ohjasivat enemmän ja toisia taas vähemmän: joidenkin kertomusten rakenne seuraa apukysymyksiä ja on jopa alaotsikoitu niiden mukaan ja toisissa suoraa vaikutusta on huomattavasti vähemmän. Joka tapauksessa kirjoituspyynnössä esille nostetut teemat varmasti vaikuttivat siihen, mitä puolia työttömyyskokemuksesta kirjoittajat toivat ilmi. Kirjoituspyyntö on liitteenä (ks. Liite 1).

Tutkimusaineisto on itsestään muodostunut otos. Laadullisessa tutkimuksessa tämä ei ole varsinainen ongelma vaan tutkimuksellinen realiteetti (Kiviniemi 2018). On selvää, että kaikkein huonoimmassa asemassa olevia työttömiä kirjoituskilpailukutsu ei varmasti ole tavoittanut ja motivoinut tarttumaan kirjoitusvälineisiin.

Koska kiinnostukseni on vakituisesta työstä työttömyyteen päätyneiden kokemuksissa, rajasin aineistosta analysoitavaksi ne tekstit, joissa sanallistetaan, että työttömyyteen on johtanut vakituisen työpaikan menetys joko irtisanoutumisen tai irtisanomisen myötä. Jos työttömyyden syytä ei ole selvästi ilmaistu, olen rajannut tekstin analyysin ulkopuolelle. Yhteensä tarkempaan analyysiin valikoitui 35 kertomusta. Kirjoitukset poikkeavat tyyllillisiltä seikoiltaan toisistaan paljon. Osa muistuttaa tekstilajiltaan mielipidekirjoitusta, toiset ovat lähempänä elämäkerrallista selontekoa ja kolmannet ovat puolestaan hyvin kaunokirjallisia ja novellimaisia. Tekstien pituudet vaihtelevat vajaasta sivusta yli kymmeneen tekstiliuskaan, ja ne kattavat ajallisesti eri pituisia jaksoja muutamasta kuukaudesta jopa vuosikymmeneen.

3.2 Narratiivinen analyysi

Narratiivisen analyysin juuret ovat kirjallisuuden- ja kansanperinnetutkimuksen kertomusten analyysissä (Hänninen 1999). Alojen tunnettuja edustajia ja klassikoita ovat mm. Northrop Frye (1957), joka tyypitteli länsimaisessa tarinankerronnassa toistuvia juonikaavoja, ja Vladimir Propp (1928/1968), joka analysoi kansansatujen rakennetta. Sekä Fryen että Proppin malleja on sovellettu laajasti muidenkin ihmistieteiden parissa, ja Hänninen (1991)

on esimerkiksi tarkastellut työttömyydestä kerrottuja tarinoita Fryen romanssi / komedia / tragedia / ironia -tyypittelyä mukaillen.

Sosiaalitieteissä ihmisten elämäkerralliset tekstit olivat tutkimusmateriaalia jo 1900-luvun alussa, mutta alkaikoina niihin suhtauduttiin objektiivisina historiallisina dokumentteina, jotka kuvasivat reaali maailman tapahtumakulkuja. Niin sanottu narratiivinen käänne tapahtui 1980-luvulla, kun elämäkertatutkimuksen piirissä alettiin pohtia, missä määrin niissä esitetyt kertomukset ovat jäsentyneet kulttuurisesti ja ajallisesti muotoutuneiden narratiivisten rakenteiden mukaan. Narratiivisen käänteen myötä elämäkertojen luotettavuus sen kuvaajana, mitä todella tapahtui, heikkeni, mutta samalla narratiivinen tutkimus avasi oven kulttuurisen todellisuuden tarkasteluun. Narratiivisia muotoja tutkimalla voi päästä käsiksi esimerkiksi yhteisössä vallitseviin moraalikäsitteisiin ja uskomuksiin. (Hänninen 1999.)

Narratiivinen analyysi olettaa kertomisen olevan ihmiselle lajityypillinen tapa hankkia ja muodostaa tietoa itsestä ja todellisuudesta ja välittää tätä tietoa toisille. Silloin, kun tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää ihmisten kokemusta ja toimintaa, kertomusten tutkiminen on järkevä aloituspaikka. (Heikkinen 2018). Tarina, kertomus ja kertomuksellisuus ovat arkikielessä limittyviä käsitteitä. Hännisen (1999) määritelmän mukaan tarina on ajallinen kokonaisuus, jonka eri osille juoni antaa merkityksen. Se voidaan kertoa monella tavalla. Tarina koostuu tapahtumista, eli intentionaalisista teoista ja tahattomista sattumuksista, ja olevaisista, eli henkilöistä ja tapahtumapaikoista. Kertomus on puolestaan itsestä toisille kerrottu tarina ja kertomuksellisuuden käsite viittaa kertomisen prosessiin ja sen sosiaaliseen luonteeseen. (Heikkinen 2018.)

Hänninen (1999) esittää kertomisen muotoutuvan vuorovaikutuksessa yhteisön jaetun sosiaalisen tarinavarannon, yksilön elämäntilanteen, eli kertomishetkellä käytössä olevien tiedollisten ja materiaalien resurssien, sisäisen tarinan, eli yksilön tavan tulkita itselleen elämän tapahtumia, ja elävän elämän draaman kanssa. Kertominen puolestaan vaikuttaa niihin, ja kerrottu kertomus tulee osaksi kuulijoiden sosiaalista tarinavarantoa. Kertominen on siis sidoksissa yhteiskunnan rakenteisiin ja diskursiivisiin käytäntöihin. Sosiaalisen tarinavarannon mallitarinat, jotka voivat olla joko positiivisia tai varoittavia esimerkkejä, toimivat oman elämän jäsentämisen apuna ja tarjoavat parhaimmillaan emansipaation mahdollisuuden, jos ne antavat välineitä tarkastella omaa elämäntilannetta uudessa valossa. Toisaalta (positiivisen) representaation puute voi aiheuttaa yksilölle kärsimystä. Hänninen (1991) esittää, että työttömyyden julkisissa narratiiveissa työttömät ovat yleensä joko paheksuttavia työn välttelijöitä (rikostarina) tai sääliä uhreja (tragedia). Hänninen (emt.) muodosti näiden kertomusten rinnalle sankaritarinan, jossa työttömyyden aiheuttama vaara lopulta voitetaan, komedian, jossa työttömyys toimii sysäyksenä parempaan elämään ja sopivampaan työhön, ja ironian, joka kyseenalaistaa palkkatyöinstituution autuuden. Hänninen on käsitellyt työttömyyttä myös sisäisen tarinan muutoksena (1996), jossa työllisen identiteetti korvautuu työttömän identiteetillä.

Tutkielmassani ymmärrän narratiivisen analyysin Heikkisen, Huttusen ja Kakkorin (1999) muotoilun tavoin väljäksi metodeksi viitekehukseksi, jossa huomio on kertomuksissa ja kerronnan prosessissa maailman merkitysten välittäjänä ja niiden tuottajana. Tämän tutkimuksen ja aineiston ominaisuuksien kannalta ei ole mahdollista tai edes olennaista yrittää todentaa tapahtumakulkujen täsmällisiä reaali maailman vastineita. Huomioni on työttömien selviytymismekanismien kuvauksessa ja hyvinvointivaltion instituutioissa

työttömyyden tapahtumapaikkana ja niille annetuissa rooleissa elämäntilanteeseen vaikuttavina toimijoina.

Tutkimusprosessini alkoi koko kirjoituskilpailuaineiston läpi silmäilyllä. Tämän jälkeen poimin lähempään tarkasteluun vakituisesta työpaikasta irtisanottujen tai irtisanoutuneiden kertomukset, jotka ensin luin huolellisesti, ja seuraavalla lukukerralla kirjoitin kertomuksista lyhyet juonitiivistelmät. Luokittelin tiivistelmät alustavasti Fryen edelläkuvatun genretyypittelyn mukaisesti, mutta tässä vaiheessa oli jo selvää, että kertomukset eivät aukottomasti mukautuisi valmiisiin kategorioihin, vaan olisi hedelmällisempää muodostaa tyyppitarinat työttömyystarinoiden keskeisiä piirteitä kuvaavilla käsitteillä (vrt. päihderiippuvuudesta kuntoutuneiden tarinoita Hänninen & Koski-Jännes 1999). Kategorisoinnin jälkeen kirjoitin jokaisesta luokasta lyhyen tyyppitarinan, jossa tiivistyivät luokan keskeiset ominaisuudet, ja sitten analysoin kunkin tyyppin tarkemmin. Tarkempaan analyysiin sisällytin luokkien keskinäistä vertailua ja joitakin havainnollistavia esimerkkejä aineistosta. Käyttämäni aineistokatkelmät ovat lyhyitä ja tilankäytöllisistä syistä johtuen olen merkinnyt ne lainausmerkeillä ja kursiivilla erottamatta lainauksia omiksi kappaleikseen.

Tyyppitarinat mahdollistavat aineiston moninaisuuden esiin tuomisen, sillä tämän tutkimuksen puitteissa ei ole mahdollista käsitellä jokaista kertomusta erikseen. Tyypittely ei kuitenkaan anna kunniaa yksittäisen tarinan sisäiselle monopolisuudelle, ja sen perusteella tuotetut esimerkkitarinat ovat keinotekoisia (Hänninen 1999). Niiden suhdetta sosiaaliseen maailmaan voi kuitenkin hedelmällisesti tarkastella. Pohdin seuraavassa luvussa enemmän valitun analyysimenetelmän eettisiä implikaatioita ja rajoitteita.

3.3 Aineiston rajoitteet, narratiivisen analyysin haasteet ja tutkimuksen eettisyys

Kertominen itsessään on tavoitteellista toimintaa, joka voi auttaa kertojaa jäsentämään omia kokemuksiaan itselleen järkevällä tavalla (Hänninen 2018). Kirjoituskilpailuun osallistuminen on vapaaehtoista ja nimettömyyden turvin osallistujat ovat voineet halutessaan purkaa vaikeita kokemuksia vailla pelkoa itseän kohdistuvista sanktioista. Näin ajatellen aineiston tuottamisen prosessin voi ajatella olleen jopa hyödyllistä toimintaa osallistujille. Osassa kirjoituksia suorastaan kiitetään lukijaa siitä, että heidän kokemuksiaan kuullaan. Toisaalta tämä kuulluksi tuleminen voidaan mieltää myös tietynlaisena uhkana: jos joku ilmaisee olevansa liian tyytyväinen elämäänsä työttömänä, tullaanko tätä käyttämään uusien aktivointitoimien perusteena myöhemmin? Kirjoittajat ovat hyvin tietoisia työttömyyteen liittyvistä laiskuusstereotyyppioista, mikä saattaa vaikuttaa halukkuuteen jakaa työttömyyskokemuksensa kaikkia, positiivisempia puolia. Ei kuitenkaan ole erityistä syytä olettaa, että merkittävä osa kirjoituskilpailuun lähetetyistä tarinoista olisi kirjoitettu erityisen strategisesti tietyn vaikutelman luomiseksi. Sen sijaan on mahdollista, että aineistossa negatiiviset kokemukset korostuvat siitä yksinkertaisesta syystä, että mikäli työttömyysaika on sujunut nopeasti ja ongelmitta eikä siitä ole muodostunut suurta katkosta elämäntilanteeseen, ei välttämättä tule osallistuneeksi kirjoituskilpailuun, jossa kerätään työttömyystarinoita.

Raportoidessani analyysin tuloksista tyyppitarinoiden avulla pystyn välttämään sen eettisen pulman, että tuottaisin liian tunnistettavissa olevan kertomuksen kenestäkään tietystä kirjoittajasta (Hänninen 2018). Tyyppitarinat ovat synteesejä monesta eri kertomuksesta,

eikä niihin siis jää kenenkään yksilön tunnistettavaa elämänpolkua. Tämä on tietysti myös menetelmällinen heikkous siinä mielessä, että saatan menettää arvokkaita osia yksilöiden kokemuksista yrittäessäni sovittaa niitä tiettyjen fraamien sisään. Tyypitarinat ovat teoreettisia yleistyksiä, eikä niitä voi pitää täsmällisinä kuvauksina empiirisen maailman tapahtumista.

Kaikkein tärkeintä on välttää tilanne, jossa tutkimukseen osallistuneille ihmisille tulisi tunne väärinymmärryksestä tai suoranaisestä hyväksikäytöstä (Hänninen 1999). Vaikka pyrin tutkimuksessani kunnioittamaan kirjoittajien kokemuksia, en ole tutkijana täysin vapaa ennako-oletuksista. Tutkijan aktiivinen rooli on laadullisessa tutkimuksessa tosiasia, jonka kanssa on työskenneltävä (Kiviniemi 2018). Suurin tutkimuksellinen ja eettinen haaste on varmistaa, että todella kerron tutkittavistani enkä teoreettisista malleista, joille etsin tietoisesti tai vähemmän tietoisesti vahvistusta aineistosta. Siksi pyrin raportoimaan myös tyypitarinoiden sisäisestä vaihtelusta ja tuomaan esille tyypittelyssä tekemiäni valintojen perusteet. Monia tarinoita olisi voinut perustellusti sijoittaa useaan eri kategoriaan.

4. Analyysi

4.1 Selviytyjän tarina

Selviytyjä uskoo vahvasti omiin kykyihinsä ja uudelleen työllistymiseen. Hän kokee olleensa hyvä työntekijä, jolla olisi paljon annettavaa tulevalle työnantajalle. TE-toimistolta odotetaan apua ja ohjausta, mutta luottamus instituutioihin alkaa pian horjua, kun odotuksiin ei tyydyttävästi vastata. Karenssit tuntuvat loukkauksilta, sillä Selviytyjä kokee olevansa aktiivinen ja tekevänsä töitä työllistymisen eteen. Kärsimystä aiheuttavat ympäristön asenteet ja suomalaisen identiteetin työkeskeisyys. Selviytyjistä globalisoituva ja digitalisoituva maailma ovat uhkia ennen niin hyvälle työllisyysasteelle, ja ne ovat johtaneet myös työnantajien ahneuteen. Huolimatta työttömyysinstituutioiden asettamista ansoista ja tilanteen yleisestä kohtuuttomuudesta Selviytyjä pitää huolta itsestään, kuten kunnan kansalaisen kuuluu, ja selviytyy koettelemuksistaan lopulta voittajana.

Selviytyjän tarinatyyppi esiintyy aineistossa yhteensä 10 kertaa. Selviytyjät ovat sitoutuneita työelämään, ja he kokevat olevansa hyviä ja arvokkaita työntekijöitä. Tarinoissa kritisoidaan suomalaisen yhteiskunnan työkeskeisyyttä, mutta arvoa ei torjuta, vaikka työttömyyden aikana se aiheuttaa kärsimystä. Työn merkitys ei ole Selviytyjille pelkästään taloudellinen, vaan työelämän kontaktien ja kuulumisen paikan menetys tuntuvat pahalta. Tässä mielessä Selviytyjät näyttäisivät kuuluvan suomalaisten enemmistöön, sillä kovaa työtä arvostetaan laajasti (mm. Blom & Melin 2014). Myös työn tuomaa rutiinia kaivataan ja sitä ylläpidetään työttömänä esimerkiksi jakamalla viikko yhä arkipäiviin ja viikonloppuun tai säilyttämällä entisenkaltainen päivärytmi ja sama lounasaika kuin työelämässä. Selviytyjät siis korostavat elävänsä kunniallista elämää (vrt. Hänninen 1991).

“Työttömäksi” ja etenkin “pitkäaikaistyöttömäksi” määritellyksi tuleminen koetaan vieraannuttavana. Tarinoissa toistuu kokemus työttömyyden leimaavuudesta, jonka epäillään myös heikentävän Selviytyjien työllistymismahdollisuuksia. Oma identiteetti on jotain muuta kuin työtön: *“En halua olla työtön työnhakija, vaan työssäkäyvä virkanainen, niin kuin ennenkin.”* (nainen, s. 1962) Hännisen (1991) kuvaamaa tarinallista uudelleenorientaatiota työllisen identiteetistä työttömäksi ei tapahdu. Työttömän identiteetti torjutaan joissain tarinoissa hyvin konkreettisesti esimerkiksi perustamalla yritys. Suhtautuminen muihin työttömiin vaihtelee tarinoissa. Suurimmaksi osaksi heitä kohtaan ilmaistaan myötätuntoa ja säälinsekaisia tunteita, mutta heihin ei samaistuta: kyllä minä pärjään, mutta entäs ne muut huono-osaisemmat? Joissakin kirjoituksissa ilmaistaan myös tuki laiskottelevien työttömien rankaisemiselle ja loukkaavaksi koetaan nimenomaan se, että Selviytyjää kohdellaan niin kuin heitä.

Työttömyysinstituutiot ovat ensisijaisesti autonomian loukkauksen paikkoja. TE-toimistoon viitataan muun muassa *“valvontavirastona”* (nainen, s. 1958). Selviytyjät yrittävät toimia säännösten mukaan, mutta heidän pyrkimyksiään ei huomioida. Esimerkiksi heidän käymiään kurseja ei lueta aktiivimallin piiriin tai tunnusteta työnhakua aktiivisuudeksi. Paikkakunnan vaihdon vaatimukseen liittyy erityistä autonomian loukkauksen kokemusta: *“Te-toimistosta kerrottiin, että en ole oikeutettu työttömyyspäivärahaan koska muutto toiselle paikkakunnalle ei ole hyväksyttävä irtisanoutumisen syy. Ihmettelin asiaa, mutta en uskonut kuulemaani.”* (nainen, s. 1962)

Monet Selviytyjät kritisoivat erityisesti opiskelun vaikeutta työttömänä. Vakuutusyhtiöiden linjaukset koetaan tässä suhteessa yhtä kohtuuttomiksi kuin Kelan ja TE-palveluiden, ja kirjoituksissa tuodaan esiin ristiriita alanvaihtoon kannustavan julkisen puheen ja sen käytännöllisen mahdottomuuden välillä. Iäkkäämpien kirjoittajien tarinoissa toistuu myös turhautuminen TE-palveluiden hyvin vähäiseen yhteydenpitoon (myös mm. Elonen, Niemelä & Salonieminen 2017). Joissakin tarinoissa erilaisille TE-palveluiden kursseille osallistutaan, jotta CV:n aukot jäisivät vähäisemmäksi, eli niitä hyödynnetään resurssina työelämään pyrkimisessä, vaikkei niiden asiasisältöä koeta sinänsä hyödylliseksi. TE-palveluilta Selviytyjät odottavat konkreettista apua oman alan riittävästi palkatun ja arvostetun työpaikan löytämiseen tai vaihtoehtoisesti tukea osaamisen päivittämiseen, mutta sen sijaan he saavat turhaksi ja alentavaksi koettuja neuvoja siitä, miten "ammattibarometri" kirjoitetaan tai tietokone käynnistetään.

Selviytyjien tarinat päättyvät vaikeiden vaiheiden jälkeen jokseenkin onnellisesti joko työllistymiseen (TE-palveluista huolimatta), eläkeiän saavuttamiseen tai vähintäänkin vahvaan uskoon siitä, että *"pääsen varmasti vielä työn syrjään kiinni."* (mies, s. 1972) Tämän kaltainen "kärsin mutta selvisin" -juonirakenne on suomalaisessa kertomisen kulttuurissa yleinen (Hänninen 1999). Selviytyjät esittävät selvänsä luonteenpiirteidensä, kuten sisukkuuden, säästäväisyyden ja sinnikkyuden, avulla, harrastuksiin nojaten ja läheisten tuella. Työttömyyteen ja sen aiheuttamaan rahattomuuteen liittyy useimmilla Selviytyjillä häpeää, mutta heidän sosiaalinen elämänsä ei rajoitu merkittävästi ja he säilyttävät vähintään lähipiirinsä. Selviytyjillä on jonkinlainen taloudellinen turvaverkko joko työllisen puolison tai avustavien vanhempien taholta. Siinä missä selviytyminen selitetään sisäisillä syillä, ulkoiset tekijät - ageismi, kansainvälinen finanssikriisi, osakkeenomistajien kyltymätön voitontavoittelu - selittävät työttömyyden. Tämä suojelee Selviytyjien itsetuntoa.

Huolimatta työttömyysinsituutioiden puutteellisesta kyvystä vastata Selviytyjien toiveisiin ja poliittisten päättäjien kritiikistä, hyvinvointivaltiota sinänsä ei torjuta vaan siihen liitetään pääosin positiivisia tunteita ja odotuksia, jotka tosin ovat iäkkäämpien Selviytyjien kirjoituksissa nostalgian sävyttämiä. Hyvinvointivaltio näyttäytyy jonakin puolustamisen arvoisena, mutta melkein menetettynä. Äänestämiseen ja poliittisiin reformeihin edustuksellisen demokratian avulla suhtaudutaan varauksellisen optimistisesti.

4.2 Luovijan tarina

Luovija löytää merkityksen elämäänsä muualta kuin palkkatyön piiristä. Hän ei kuitenkaan ajaudu yhteiskunnan ulkopuoliseksi, vaan luovii taitavasti sosiaaliturvan verkoissa. Luovija osaa hyödyntää institutionaalisia käytäntöjä omaksi edukseen ja käyttää harkintaa virallisen statuksensa määrittelyssä: joskus kannattaa olla virallisesti "omaishoitaja", toisinaan taas "työtön" tai "eläkeläinen". Yhteiskuntaa kohtaan ei ole mainittavaa katkeruutta eikä työelämän ulkopuolisuus merkitse Luovijalle yhteiskunnallista vapaamatkustajuutta. Hän toteuttaa itseään luovissa harrastuksissa tai hoivaamalla muita.

Luovijan työttömyyskertomus esiintyy aineistossa neljä kertaa. Selviytyjää Luovija muistuttaa siinä mielessä, että heidän kertomuksensa ratkeaa onnellisesti, mutta identiteetti ja yhteiskuntaan suhtautumisen tapa poikkeavat toisistaan. Luovija ei kiinnitä identiteettiään palkkatyöyhteiskuntaan. Luovijan narratiivissa on usein kehityskertomuksen piirteitä: aluksi

työttömyys aiheuttaa häpeää ja kärsimystä ja työelämään pyritään takaisin vaikka väkisin. Lopulta Luovijan elämänasenne kuitenkin muuttuu ja hän löytää paremman ja täydemmän elämän säännöllisen palkkatyön ulkopuolelta. Side entiseen elämään ei työttömyyden myötä katkea, vaikka arvot muuttuisivat: lähipiiri ja rakkaat harrastukset, kuten lukeminen tai jopa matkustelu, säilyvät.

Luovijat ovat hyvin kyvykkäitä institutionaalisten käytäntöjen hyödyntämisessä omaksi edukseen. Ammattiliitolta osataan hakea oikeusapua, joukkorahoituksella kerätä ”palkka” kirjan kirjoittamista varten ja päätöksistä tehdä valituksia. Aktivointitoimiin suhtaudutaan joko hyväntahtoisena puuhasteluna tai byrokraattisen absurdiuden ja kontrollintarpeen kiteymänä. Tässä pelissä luovijat osaavat näytellä mukana, vaikka heidän kiinnostuksensa on muussa elämässä kuin avoimilla työmarkkinoilla. Eräs kertoja (mies, s. 1949) kuvaa asiointiaan TE-toimistossa ennen eläköitymistä näin: *”Keskustelu muuttui kerta kerralta muodollisemmaksi. Kumpikin tiesi totuuden, mutta sitä ei saanut vielä sanoa ääneen.”*

Luovijat onnistuvat ratkaisemaan taloudellisen toimeentulon ongelman, jossa työttömyydestä seuraava niukkuus ei johda talouden täydelliseen romahtamiseen. Luovija esimerkiksi käy työnantajan kanssa neuvotteluita, joilla pääsee kiinni eläkeputkeen irtisanomistilanteessa, tai hän ottaa ansiosidonnaisen päivärahan loppuessa vastaan määräaikaista työsuhteita, joiden aikana hän odottaa seuraavaa työttömyysjaksoa mahdollisuutena *”keskittyä taas johonkin aidosti itselleni tärkeään”* (mies, s. 1977). Luovijat joko eivät ole perheellisiä, eli heidän menonsa ovat pienet, tai heillä on työssäkäyvä puoliso. Suuria velkoja ei ole.

Tietty taloudellinen vakaus antaa tilaisuuden ottaa enemmän eroa koko talousjärjestelmän toimintaan ja mahdollistaa kriittisyyden sitä kohtaan, kuten jo Kortteinen ja Tuomikoski (1998) esittivät. Huonoa omaatuntoa ei tarvitse tuntea omasta työttömyydestä, kun lukee uutisia *”pörssikeinotteluista, veroparatiiseista, veronkierroista, kavalluksista, joiden seurauksina menetettiin satoja työpaikkoja”* (nainen, +50 vuotta). Työttömyyteen ei liity erityistä häpeää. Kriittinen suhtautuminen talousjärjestelmään ei kuitenkaan johda yhteiskunnan vastustamiseen sinänsä. Luovijoiden aktiivisuus suuntautuu yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyihin asioihin, kuten läheisten hoivaan, vapaaehtoistyöhön tai luoviin projekteihin, kuten kirjojen kirjoittamiseen. He eivät siis varsinaisesti torju yhteiskunnassa vallitsevia arvoja vaan toteuttavat niitä mielekkäillä, itselleen sopivilla tavoilla. Luovijat ovat kertomuksissaan pohjimmiltaan kunniallisia toimijoita ja he osaavat esittää asiansa yleisesti hyväksytyjen narratiivien mukaan: esimerkiksi edellisessä kappaleessa lainattu kertoja sopii hyvin individualistiseen, itsensä toteuttamista korostavaan kulttuuriin.

4.3 Sietäjän tarina

Sietäjälle työttömyys on loukkausten sarja, jonka kanssa he sinnittelevät. Loukkaukset alkavat usein jo työelämässä työnantajan kiittämättömyytenä ja epämiellyttävänä työtehtävänä tai viimeistään irtisanomisvaiheessa esimerkiksi jatkuvien lomautusten muodossa. TE-palveluista tai muista instituutioista ei ole Sietäjälle apua ja hän ajautuu työttömyyden myötä erittäin tukalaan taloudelliseen tilanteeseen. Lopulta Sietäjä tyytyy kohtaloonsa: tietä entisenlaiseen elämään ei näytä olevan.

Sietäjän tarinatyyppiä esiintyy aineistossa seitsemän kertaa. Sietäjien kokemukset muistuttavat Selviytyjiä niiden suhteessa työttömyysinsituutioon. TE-palveluiden tarjoamat

kurssit ovat naureskelun kohteita ja ilmaistyö yrityksille koetaan loukkaavana: toimintaan osallistutaan vain siksi, että on pakko, eikä sitä koeta mielekkääksi. Työttömyyden aluksi Sietäjät uskovat uudelleentyöllistymiseen, mutta lopulta tästä tavoitteesta luovutaan ja harvoissa työhaastatteluisa käydään performatiivisesti käsittelemässä työnantajia tukien säilyttämisen vuoksi. Performatiivisuudessaan osallistuminen on siis Luovijoita vastaavaa. Työllistyminen *“vaatisi työttömän lisäksi työnantajan aktivointia”* (mies, s. 1961).

Toisin kuin Selviytyjillä ja Luovijoilla, Sietäjillä ei ole käytössään sosiaalista turvaverkkoa, joka lievittäisi työttömyyden aiheuttamaa taloudellista pudotusta. Sietäjät ajautuvat vakavaan ahdinkoon, jossa taloa ei ole varaa korjata tai edes TE-toimistolle voi matkustaa. *“Nälkäpäiviä”* (nainen, s. 1953) koetaan, kun Sietäjät putoavat yhteiskunnan tukijärjestelmän läpi. Huomionarvioista on, että useimmissa Sietäjien tarinoissa kuvataan hyvin yksityiskohtaisesti myös muita elämän tragedioita, kuten avioliiton hajoamista tai läheisen kuolemaa.

Sietäjät sopeutuvat asemaansa eri tavoin. Iäkkäät ja perheettömät Sietäjät tyytyvät odottamaan erilaisia varhennettuja eläkejärjestelyitä niukkuudessa, toiset ajautuvat lyhyiksi ajoiksi epäoikeudenmukaisilta ja epämiellyttäviltä tuntuviin työsuhteisiin taloudellisen pakon vuoksi, koska heidän täytyy pitää huolta lapsistaan. Vaihtelevista selviytymiskeinoista huolimatta Sietäjien työttömyyskokemusta yhdistää vankka epäluottamus sekä työelämää että yhteiskuntaa kohtaan.

Sietäjät eivät kuitenkaan ole tilanteensa passiivisia uhreja. Heillä on läheisiä, kuten sairas äiti tai lapsia, joista he pitävät huolta, tai muita kiinnostuksen kohteita, *“vanhat, halvat harrastukset”* (mies, s. 1961). Myös tässä mielessä he muistuttavat Luovijoita. Edellä kuvattu tilanteen umpikujamaisuus ja tietynlainen ulkopuoliseksi ajautuminen erottavat kuitenkin Sietäjät heistä. Köyhyys ajaa sosiaalisista normeista poikkeamiseen ja esimerkiksi parturissa käynti täytyy lopettaa, kun *“rahaa ei vain ole itsensä hoitamiseen”* (mies, +50 vuotta).

4.4 Prekaarin tarina

Prekaari ajautuu työttömäksi yllättäen ja vastentahtoisesti. Hän on korkeasti koulutettu ja ammattitaitoinen ja suhtautuu alaansa intohimoisesti, mutta näitä ominaisuuksia eivät tunnu arvostavan työnantajat sen enempää kuin TE-palvelutkaan. Prekaari kehittää osaamistaan omaksi ilokseen työttömänäkin, mutta kouluttautuminen ja keikkatyöt eivät suoraan muutu rahalliseksi hyödyksi. TE-toimiston palvelut ja yhteiskunnan tulonsiirtojärjestelmät ovat Prekaarin elämäntilanteeseen nähden auttamattoman vanhanaikaisia. Tulevaisuuden suunnittelusta tulee mahdotonta.

Prekaarin juonirakennetta esiintyy aineistossa viidesti. Sen ratkaiseva piirre on epävarmuus tulevaisuudesta ja tietynlainen odotustilassa eläminen: Prekaarit odottavat vastauksia työhakemuksiin, tukirahoja tilille ja jonkinlaista ratkaisua epävarmaan väliin. Kun tällaista päätöstä ei kuulu, aikaperspektiivin lyhentäminen ja tulevaisuuden suunnittelusta kieltäytyminen tulevat Prekaarien keskeiseksi selvitysmekanismiksi (kuten Åkerblad 2013), mikä muistuttaa Sietäjien tarinatyyppiä. Prekaarien tarinat katkeavat ilman tyydyttävää loppuratkaisua. Työttömyysajan aiheuttama ahdistus seuraa Prekaareja elämäntilanteesta toiseen virallisen työttömyyden päätyttyäkin riippumatta siitä, työllistyvätkö he uudelleen. Osa kertojista päättyy määräaikaiseen niin sanotusti hyvään työsuhteeseen,

jonka aikana he aktiivisesti kieltäytyvät ajattelemasta, mitä tapahtuu työsuhteen loputtua, toiset työllistyvät vakituisesti, mutta seuraavat stressaantuneina talouden suhdannevaihtelua. Ulkoisesti heidän tilanteensa voi vaikuttaa vakaalta, mutta epävarmuus hallitsee heidän sisäistä kokemustaan.

Prekaarit käsittävät epävarmuuden nykypäivän työelämää tai ainakin heidän omaan alaansa kuuluvana piirteenä. Kokemuksena on jonkin olennaisen muuttuminen koulutusuudistusten ja yritysten talouden virtaviivaistamisen seurauksena. Käytännössä Prekaarit kuvaavat siis työelämysuhteiden kääntymistä talouselämän intressien hyväksi. Vastaavaa menneisyyden nostalgisointia esiintyy myös Selviytyjien tarinoissa, mutta työelämän entisöimiseen Prekaarit eivät usko. Sen sijaan toiveena on ensisijaisesti ajastaan pudonneen sosiaaliturvajärjestelmän kehittäminen sellaiseen suuntaan, jonka perusteena ei olisi *“romantisoitu kuva ideaaliköyhästä (...) tehtaantyoiläisyksinhoitajaäiti”* (mies, +50 vuotta).

Kokemukset keikkatöiden tekemisestä ovat enimmäkseen negatiivisia niihin liittyvän byrokratian ja tukien katkeilun vuoksi. Toisaalta ne ovat välttämättömiä oman alan ammattitaidon ylläpitämiseksi varsinkin akateemisesti suuntautuneilla Prekaareilla ja voivat toimia sosiaalisuuden paikkoina, mutta järjestelmä ei käytännössä tunnu kannustavan keikkatöiden vastaanottamiseen. Luovien ja akateemisten alojen erityisehtojen täyttäminen ei näyttäydä virallisesti aktiivisuutena: *“konferensseissa käyminen tuntuu rikolliselta (...) Tuntuu kuin pitäisi hiiviskellä ja varoa jäämästä kiinni”* (mies, s. 1984).

Jotkut Prekaarit, jotka ovat enimmäkseen yksineläviä ja siten heiltä puuttuu puolison tarjoama taloudellinen tuki, päätyvät lopulta vaihtamaan alaa taloudellisten realiteettien vuoksi, vaikka kokevat että tuhlaavat sillä tavoin ammattitaitoaan ja toisaalta yhteiskunnan resursseja, jotka käytettiin heidän koulutukseensa. Alan vaihto ei ole Prekaareille mieluisa vaihtoehto siksi, että heidän ammatti-identiteettinsä on vahva ja heitä yhdistää aito intohimo valittua alaansa kohtaan. Mikäli työtä ei kuitenkaan löydy heti, työttömän statuksesta tuntuu muodostuvan este työllistymiselle. Prekaarien kokemuksen mukaan työnantajat eivät halua palkata työtöntä, mikä tuntuu epärealistiselta, sillä he opiskelevat työttömyysaikana omaehtoisesti eivätkä koe työ- ja oppimiskykynsä heikentyneen. Samankaltaista logiikkaa, jossa vahva ammattiin sitoutuminen voi pitkittää työttömyyttä, sillä se rajaa haettujen työpaikkojen määrää, ovat havainnoineet myös mm. Kortteinen ja Tuomikoski (1998).

Jos sosiaaliturvajärjestelmä ei tunnista Prekaarien tilannetta, ei sitä tunnu tunnistavan yhteiskunta yleisemminkään. Muista tyypeistä tuttu ajatus vakituisesta työpaikasta täyden kansalaisuuden edellytyksenä esiintyy myös Prekaarin juonirakenteessa. Kokemus on ristiriitainen: Prekaarin tilanteessa oleminen *“ei liene harvinaisuus tässä maassa, mutta tunnen silti itseni epäonnistuneeksi”* (nainen, s. 1974). Koko järjestelmän toiminta vaikuttaa absurdilta, sillä Prekaarit kokevat olevansa kaikin puolin hyviä työntekijöitä, joille olisi käyttöä työelämässä, samoin kuin monet muut TE-palveluiden kursseilla istuvat työttömät, jotka *“terveessä järjestelmässä työllistyisivät välittömästi oikeisiin työsuhteisiin”* (mies, ikä tuntematon). Epävarmuus omasta tilanteesta heijastuu myös sosiaalisen luottamuksen tunteeseen yleisesti. Siinä missä työnantaja syytetään ilmaisen työvoiman hyväksikäytöstä ja sosiaaliturvajärjestelmän toimintaa kritisoidaan vanhentuneeksi, (vakituisesti) työllisten ihmisten elämää Prekaarit seuraavat usein kadehtien ja joissain kertomuksissa jopa hieman

vihamielisesti. Kirjoittavat kykenevät refleктоimaan tarkkanäköisesti myös näitä muihin kohdistuvia negatiivisia tunteita.

4.5 Työkyvyttömän tarina

Työkyvytön ajautuu työelämän ulkopuolelle terveydellisistä syistä, vaikka työ on hänelle tärkeää ja hän on työssään hyvä. Kansaneläkelaitoksen ja vakuutusyhtiöiden tulkinnat Työkyvyttömän saamista lääkärintulosten lausunnoista eivät vastaa Työkyvyttömän kokemusta tilanteesta, ja viranomaistahot välttelevät vastuunottoa. Työkyvytön ei pysty olemaan ”aktiivinen” työvoimaviranomaisten määrittelemillä tavoilla ja tulonmenetyks aiheuttaa stressiä. Sairaus leimaa arkea, mutta perhe ja harrastukset lohduttavat.

Työkyvyttömän tarinatyyppiä esiintyy aineistossa neljästi. Myös muissa kategorioissa esiintyy jonkin verran kuvauksia fyysisestä ja psyykkisestä pahoinvoinnista, mutta Työkyvyttömällä kertomus sairaudesta on keskeisin työttömyyden juonta kuljettava tekijä: se selittää sekä työttömäksi joutumisen että uudelleentyöllistymisen mahdottomuuden. Työkyvyttömät korostavat, etteivät he ole työttömiä omasta tahdostaan eikä ”kukaan tahallaan sairastu” (mies, s. 1987). Kiinnostavaa kyllä, Työkyvyttömät ilmaisevat muihin tarinatyyppihin verrattuna paljon halukkuutta osallistua aktivointitoimiin, kuten erilaisille kursseille, ja muuhun ”normaaliin elämään”, mutta he eivät vointinsa vuoksi pysty siihen.

Työkyvyttömät määrittelevät itsensä nimenomaan työkyvyttömiksi sairauden takia eivätkä työttömiksi. Tässä ei ole kyse pelkästä identiteetistä vaan kysymys on myös ja ennen kaikkea taloudellinen. Koska Kela ja vakuutusyhtiöt eivät tunnista Työkyvyttöntä kertojaa tosiasiallisesti työkyvyttömäksi, häneen kohdistetaan toistuvasti vaatimuksia aktiivisuudesta, joita hän ei koe pystyvänsä täyttämään. Uudelleenkouluttautumisen ja alan vaihdon vaikeus nousevat Työkyvyttömien tarinoissa esiin. Vuorovaikutus terveydenhuoltojärjestelmän kanssa koetaan positiiviseksi Työkyvyttömien tarinoissa, sillä heidän lääkärinsä ja muut hoitavat tahot tunnustavat Työkyvyttömien tilanteen. Erilaisia ”pallottelun” metaforia on kolmessa tarinassa. Kirjoittajat viittaavat niillä viranomaistahojen kehotukseen kääntyä aina jonkin muun instituution puoleen ilman että heidän kokonaisvaltaista elämäntilannettaan huomioidaan missään.

Työkyvyttömien aktiivisuus ei suuntaudu suoraan työmarkkinoille vaan kuntoutuksen tai eläkejärjestelyiden piiriin pääsemiseen. Sairauden pahimmat vaiheet, jolloin työkyvytön on virallisesti sairauslomalla esimerkiksi sairaalajakson vuoksi, ovat usein taloudellisesti turvatumia kuin työttömän statuksella vietetty aika. Ilman työssäkäyvää puolisoa Työkyvyttömien taloudellinen tilanne on erittäin heikko, kuten aiemmissakin tarinoissa. Myös selviytymiskeinot ovat tuttuja: lähipiiri ja harrastukset.

4.6 Masentuneen tarina

Masentuneen elämäntilanne mutkistuu vähitellen, kun hän joutuu työttömäksi. Masentunut kokee olonsa ulkopuoliseksi ja yksinäiseksi ja hän myös häpeää työttömyyttään. Välit läheisiin rakoilevat ja raha-asiat aiheuttavat runsaasti ahdistusta. Masentunut ei koe pärjäävänsä työelämässä eikä uskalla enää aktiivisesti pyrkiä sinne. Psykiatrinen apu tai sen odotus antavat toivoa tulevaisuuteen.

Masentuneen tarinatyyppiä esiintyy aineistossa viisi kertaa. Kuten Työkyvyttömiä tapauksessa, masennustyyppiseen oireiluun on viittauksia muissakin kertomuksissa, mutta niissä se ei leimaa koko tarinaa. Masentuneiden tarinoissa kukaan ei päädy työttömäksi nimenomaan mielenterveydellisen oireilun vuoksi vaan masennus kehittyy hiljattain työttömyysajan aikana ja muodostuu sen kuluessa työllistymisen esteeksi. Työhaastattelut aiheuttavat ahdistusta ja pelkoa ja jatkuvat torjunnat pahentavat vointia siinä määrin, että työttömyyden jatkuessa työnhakuaktiivisuus vähenee tai loppuu kokonaan.

Vaikka Masentuneet siinä missä muidenkin tyyppien edustajat osoittavat erinomaista kykyä reflektoida työelämää kriittisesti, he päätyvät useammin syyttämään tilanteestaan lopulta sisäisiä syitä, kuten tekemiään huonoja uravalintoja. He ovat itse esimerkiksi suostuneet ilmaistyöhön, joka on kulttuurialalla *“helppoa ja sitä uskalletaan pyytää”* (nainen, s. 1969). Työpaikan puute ja kyvyttömyys työskennellä aiheuttavat Masentuneiden tarinoissa häpeää ja syyllisyyttä ja työpaikka näyttyy hyvän kansalaisuuden ehtona. Tämä ajatusrakenne toistuu kertomuksissa riippumatta siitä, oliko Masentuneen aiempi ammatti hänelle erityisen suuri identiteetin rakennusosa.

Kupla-metafora esiintyy monessa tarinassa. Sillä viitataan työttömyyden aiheuttamaan leijuvaan, mihinkään kuulumattomaan olotilaan, jossa kirjoittaja ei koe saavansa enää yhteyttä muihin ihmisiin, joiden elämät ovat menneet eteenpäin. Oletettavasti kyse on osittain masennuksen oireesta, mutta kertomuksissa tämä yhteyden puute liitetään nimenomaan työyhteisön ja “kunnan kansalaisuuden” menetykseen työpaikan mukana. Masentuneiden kuvauksissa yhteiskunnan ja jopa heidän läheistensä asenteet työttömiä kohtaan näyttävät kovina. Olemista leimaa pelko muiden tuomiosta. Toisaalta yhteiskunnan apua esimerkiksi velkaneuvonnan muodossa arvostetaan. Toisin kuin muissa tyyppitarinoissa, myös työvoimapolitiittiset aktivointitoimet näyttävät Masentuneille mahdollisena resurssina, sillä koulutuksiin ja muuhun toimintaan osallistuminen voivat tarjota tien pois kodin yksinäisyydestä.

Perhe- ja ystävyyssuhteiden kuvaukset ovat jakautuneita. Yhtäältä hyvä parisuhde tai hoivattava lapsi tai yhdessä tapauksessa eläin antavat voimaa ja merkityksen tunnetta elämään. Puoliso helpottaa myös työttömyyden aiheuttamaa taloudellista taakkaa. Toisaalta puolison tuloilla elämistä kuvataan nöyryyttäväksi ja työttömyys ja masennus yhdessä rasittavat parisuhdetta. Kertomuksissa on kuvauksia stressaavan elämäntilanteen aiheuttamista avioeroista ja toisaalta epäterveistä valtasuhteista parisuhteessa. Löydökset ovat samansuuntaisia Kortteisen ja Tuomikosken (1998) analyysin kanssa. Yksinhuoltajuus näyttää taas erityisen rasittavana tilanteena, sillä vaikka lapsi tuo elämään sisältöä merkitsee huolenpito myös enemmän vastuuta ja kuluja ja sitä kautta suurta huolta taloudellisesta pärjäämisestä.

Toinen Masentuneiden tarinoissa esiintyvä potentiaalinen voimavara on psykiatrinen hoitokontakti. Kokemukset terveydenhuollosta ovat enimmäkseen positiivisia: esimerkiksi psykiatrin aikaa odotetaan *“pelastusrenkaana”* (mies, s. 1970) ja verkkoterapiaan osallistuminen on voinut rohkaista kirjoittajaa kuntoilemaan tai purkamaan tunteitaan kirjoittamalla. Toisaalta kertomukset ovat polarisoituneita avun saamisen suhteen siinä missä lähisuhteiden laadun ja merkityksenkin. Ne tarinat, joissa mitään psykologista apua ei ole haettu tai saatu, muistuttavat staattisuudessaan ja umpikujamaisuudessaan Sietäjien

narratiiveja, mutta sävyllään ne ovat erityisen raskaasti masennuksen värittämiä ja epätoivoisia jopa itsetuhoisuuteen asti.

5. Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä tutkielmassa tarkastelin erilaisia työttömyyskokemuksia suomalaisen työvoimapolitiikan instituutioiden kontekstissa kirjoituskielipuuaineiston avulla. Muodostin kuusi kertomustyyppiä työttömyyskokemusten keskeisimpien piirteiden perusteella ja analysoin työvoimapolitiittisten toimien merkitystä kussakin kategoriassa ja hyvinvointivaltioon kiinnittymistä eri positioista käsin. Tyypeistä ensimmäiseen luokitellut Selviytyjät torjuvat työttömän identiteetin ja taistelevat yksilöllisten ominaisuuksiensa avulla voittoon, jonka täsmällinen sisältö riippuu muun muassa Selviytyjän iästä. He ovat niin sanottuja kunnan kansalaisia, jotka korostavat haluaan osallistua työmarkkinoille. Luovijat puolestaan suuntaavat aktiivisuutensa muihin asioihin ja esimerkiksi kirjoittavat kirjoja tai hoivaavat läheisiään. He pitävät itseään yhteiskunnan hyödyllisinä jäseninä, vaikka ovat palkkatyön ulkopuolella. Sietäjät ajautuvat köyhyyteen työttömyyden myötä ja heidän kykynsä ja osin myös halunsa sopeutua yhteiskunnan normeihin kärsivät. Prekaarien kokemusta hallitsee epävarmuus tulevaisuudesta. Nykypäivän työelämä näyttäytyy heille julmana, mutta he kokevat siihen osallistumisen välttämättömäksi ja toivovat epävarmuutta lievittämään paremmin toimivaa sosiaaliturvajärjestelmää. Työkyvyttömän tarinassa kuvataan sairastamista, joka estää heitä työskentelemästä ja osallistumasta yhteiskunnan normaaliin toimintaan, ja he kokevat olevansa työttömiä vain Kelan ja muiden viranomaistahojen virheellisen määrittelyn vuoksi. Masentuneet kertojat puolestaan ovat mielialaoireilun vuoksi toistaiseksi kyvyttömiä osallistumaan työmarkkinoille ja he kokevat syvää ulkopuolisuuden tunnetta.

Merkittävin yksittäinen selittäjä kirjoittajien hyvinvoinnille näyttäisi olevan turvattu taloudellinen tilanne, joka osin ohjasi myös tyypittelyä. Esimerkiksi Selviytyjillä oli kaikilla jonkinlainen taloudellinen turvaverkko, mikä mahdollisti elintason säilyttämisen ainakin suurimmilta osin, kun taas Sietäjiltä se puuttui kokonaan. Ansiosidonnaisen päivärahan piirissä olevat kirjoittajat pärjäsivät verrattain hyvin, mutta sen loputtua ero niiden kertojien, joilla oli työllinen puoliso tai taloudelliseen avustamiseen kykenevät vanhemmat, ja perheettömien tai yksinhuoltajien välillä alkoi korostua. Aiemman tutkimuksen mukaan vähimmäistuen määrä ja riittävyys ovat olleet laskusuunnassa 1990-luvulta alkaen niin Suomessa kuin muissa Pohjoismaissa (mm. Kuivalainen 2010). Tämän tutkimuksen perusteella työmarkkina- ja toimeentulotuki eivät näytä riittävilä köyhyyden ja siitä seuraavan pahoinvoinnin ehkäisijöiltä. Myös havainnot perhemuodon vaikutuksista työttömyyden toimeentulo- ja hyvinvointivaikutuksiin tukevat aiempaa tutkimusta (mm. Kortteinen & Tuomikoski 1998, Ervasti 2004, Weckström 2011). Kaiken kaikkiaan työttömyysajan toimeentulo näyttäytyi tutkielmassa epävarmana ja byrokraattisena ja tukien saamisessa oli viiveitä. Tulonsiirtojen vastaamattomuus työttömien tarpeisiin aiheutti turhautumista ja köyhyyden syventyessä myös vetäytymistä koko yhteiskunnan toiminnasta.

Kokemukset aktivointitoimiin osallistumisesta toistuivat melko samankaltaisina kertomustyyppistä riippumatta. TE-palveluiden kursseille ja muihin toimenpiteisiin osallistuminen oli pääasiallisesti karenssien välttelyä varsinkin Sietäjien ja Luovijoiden tapauksessa. Selviytyjien joukossa niillä myös ehkäistiin CV:n aukkoja: kurssuja siis

tavallaan käytettiin resurssina avoimille työmarkkinoille pyrittäessä, mutta tässäkään tapauksessa kurssien asiasisältö ei näyttäisi olevan erityisen mielekäästä useimmille kirjoittajille. Ratkaistu ongelma koski enemmänkin työnantajien potentiaalisesti negatiivisia asenteita CV:n aukkoja ja työttömiä kohtaan. Yhteiskunnan ja työnantajien oletetut ennakkoluulot työttömistä olivat ylipäättään toistuva teema kirjoituksissa ja työttömyyden koettu stigma häiritsi käytännössä kaikkia niitä kertojia, jotka yhä pyrkivät aktiivisesti työmarkkinoille. Jatkotutkimuksen kannalta voisi olla mielekäästä tarkastella, millaisia työttömyysdiskursseja ja -narratiiveja esimerkiksi television keskusteluohjelmissa tai sanomalehtien uutisoinnissa tuotetaan.

Masentuneiden ryhmä muodosti mahdollisen poikkeuksen yleiseen kokemukseen aktivointitoimien hyödyttömyydestä. Ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden tunteisiin kurssit tai muut toimet voivat olla toimiva ratkaisu, mikäli Masentuneet saivat lisäksi tarvitsemansa määrän psykiatrista apua. Myös aiemmassa tutkimuksessa on saatu viitteitä siitä, että valmiiksi hyvinvoivat työttömät eivät hyödy aktivointitoimiin osallistumisesta, mutta huonovointiseksi itsensä kokevat voivat saada niistä apua (Niemelä ym. 2020). Samoin pitkäaikaistyöttömien nuorten parissa tehty tutkimus esittää, että ulkopuolisesta tahosta, kuten TE- tai sosiaalipalveluiden virkailijasta, voi olla ratkaisevaa apua silloin, kun työttömältä puuttuu työelämä tietoutta tai tulevaisuudensuunnitelmia (Siisiäinen 2017, Ylistö 2015). Kaiken kaikkiaan järjestelmän toiminta näyttää kuitenkin kyseenalaisena, sikäli kun suuri osa aktivointitoimiin osallistujista ei tosiasiallisesti vaikuta hyötyvän niistä vaan osallistuvat vain taloudellisen toimeentulon turvaamisen aiheuttaman pakon vuoksi. Sen sijaan lisäkoulutus on tilastojen valossa hyvä tapa parantaa työllistymistä (mm. Jolkkonen ym. 2016, Tuomaala 2021), mutta tämän tutkielman perusteella se koetaan työttömyysaikana hyvin vaikeaksi. Olisi siis syytä kehittää työttömien ja työttömyysvaarassa olevien uudelleen kouluttautumisen mahdollisuuksia.

Työ ja työyhteisö tuottavat monelle merkityksen tunnetta ja työn päätyminen aiheuttaa siksi pahoinvointia, mikä korostui erityisesti Selviytyjien ryhmässä. Merkityksen ei kuitenkaan ole pakko syntyä nimenomaan palkkatyöstä vaan tärkeintä on, että se löytyy jostain, kuten perheestä tai vapaaehtoistyöstä (ks. myös Kortteinen & Tuomikoski 1998). Etenkin hyvinvoiva Luovijoiden joukko tukee tätä havaintoa. Tutkielman kannalta keskeinen huomio on, etteivät järjestelmän silmissä passiiviset tosiasiasa useinkaan ole passiivisia missään muussa kuin byrokraattisessa mielessä (ks. myös Elonen, Niemelä & Saloniemi 2017) vaan he saattavat esimerkiksi opiskella omaehtoisesti tai hoivata sairaita vanhempiaan. Tulonsiirtojärjestelmät eivät näytä tunnistavan kaikkea yhteiskunnallisesti hyödyllistä työtä. Kun tämän havainnon yhdistää tulojen epävarmuuden ja köyhyyden aiheuttamaan stressiin ja pahoinvointiin, näyttää vähemmän byrokraattisen sosiaaliturvan rakentaminen suositeltavalta. Jonkinlainen perustulojärjestelmä mahdollistaisi paremmin myös uudelleen kouluttautumisen aikuisiällä.

Aineisto

Näre, Lena (Helsingin yliopisto) & Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS): Työttömän tarina -kirjoituskilpailu 2018 [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2020-06-23). Jakaja

Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.

<http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3393>

Kirjallisuus

Blom, R. & Melin, H. (2014). Keskiluokkaistuuko Suomi? Teoksessa Lempiäinen, K. & Silvasti, T. (toim.), *Eriarvoisuuden rakenteet. Haurastuvat työmarkkinat Suomessa*, 20-49. Tampere: Vastapaino.

Elonen, N., Niemelä, J., & Saloniemi, A. (2017). Aktivointi ja pitkäaikaistyöttömien monenlainen toimijuus. *Janus* 25 (4), 280–296.

<https://journal.fi/janus/article/view/60756>

Ervasti, H. (2004). Työttömyys ja koettu hyvinvointi. Deprivaatioteorian, insentiiviteorian ja selviytymisnäkökulman vertailua. *Janus* 12 (3), 298–318.

<https://journal.fi/janus/article/view/50282>

Ervasti, H. & Venetoklis, T. (2010). Unemployment and Subjective Well-being: An Empirical Test of Deprivation Theory, Incentive Paradigm and Financial Strain Approach. *Acta Sociologica* 53 (2), 119-139.

<https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1177/0001699310365624>

Esping-Andersen, G. (2002). Towards a Good Society, Once Again? Teoksessa Esping-Andersen, G. (toim.), *Why We Need a New Welfare State*, 31-56. Oxford, New York: Oxford University Press.

Frye, N. (1957). *Anatomy of Criticism. Four Essays*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

HE 167/2021. Hallituksen esitys eduskunnalle työnhakijan palveluprosessin ja eräiden työttömyysetuuden saamisen edellytysten uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi. Viitattu 31.3.2022.

<https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2021/20210167>

Heikkilä, A., Pitkänen, V., Simonen, J. & Westinen, J. (2021). Luottamusta ilmassa, mutta kuinka paljon? Tutkimus eri sukupolvien luottamuksesta yhteiskunnan instituutioihin [verkkojulkaisu]. E2 Tutkimus. Viitattu 24.3.2022.

<https://www.e2.fi/media/julkaisut-ja-alustukset/luottamusta-ilmassa-raportti-final-24.9.-1.pdf>

Heikkinen, H. (2018). Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa Valli, R. (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5. painos), 170-187. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Heikkinen, H.; Huttunen, R. & Kakkori, L. (1999). ”Ja tämä tarina on tosi...” Narratiivisen totuuden ongelmasta. *Tiedepolitiikka* 24 (4), 39-52.

<https://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-536040>

Hämäläinen, K. (2013). Aktivointipolitiikan talouspoliittiset tavoitteet, tulokset ja merkitys yhteiskunnassa. Teoksessa Karjalainen, V. & Keskitalo, E. (toim.), *Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa*, 173-189. Helsinki: THL.

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-888-9>

Hänninen, S. (2014). Työttömän työnhakijan mahdoton mahdollisuus. Teoksessa Lempiäinen, K. & Silvasti, T. (toim.), *Eriarvoisuuden rakenteet. Haurastuvat työmarkkinat Suomessa*, 184 - 208. Tampere: Vastapaino.

Hänninen, V. (1996). Coping with Unemployment as Narrative Reorientation. *Nordiske Udkast* 24, 19–32.

Hänninen, V. (2018). Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Valli, R. (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5. painos), 188-208. Jyväskylä: PS-Kustannus

Hänninen, V. & Koski-Jännes, A. (1999.) Narratives of Recovery from Addictive Behaviours. *Addiction* 94 (12), 1837-1848.

<https://doi.org/10.1046/j.1360-0443.1999.941218379.x>

Hänninen, V. (1999). Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Väitöskirja. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, sosiaalipsykologia.

<https://urn.fi/urn:isbn:951-44-5597-5>

Hänninen, V. (1991). Työpaikan menetys tarinana. *Psykologia* 26 (5), 348–355.

Jahoda, M. (1982). *Employment and Unemployment. A Social-Psychological Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Jolkkonen, A., Koistinen, P., Kurvinen, A., Lipiäinen, L., Nummi, T. & Virtanen, P. (2016). Työura katkolla. Henkilöstövähennyksissä työpaikkansa menettäneiden ja toimipaikkoihin jääneiden työntekijöiden työmarkkinoille kiinnittyminen. *Työraportteja* 92 (Working Papers).

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0023-4>

Julkunen, R. (2013). Aktivointipolitiikka hyvinvointivaltion paradigman muutoksena. Teoksessa Karjalainen, V. & Keskitalo, E. (toim.), *Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa*, 21-44. Helsinki: THL.

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-888-9>

Julkunen, R. (2006). *Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Helsinki: Stakes.

<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201901232764>

Julkunen, R. (2008). *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Tampere: Vastapaino.

Kansalaisaloite.fi. (2017). Kumotaan HE 124/2017 vp. Viitattu 8.4.2022.

<https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/2730>

Kansaneläkelaitos. (2022a). Ansiopäiväraha ja peruspäiväraha. Viitattu 23.3.2022.

<https://www.kela.fi/web/selkosuomi/ansiopaivaraaha-ja-peruspaivaraaha>

Kansaneläkelaitos. (2022b). Työmarkkinatuki. Viitattu 23.3.2022.

<https://www.kela.fi/tyomarkkinatuki>

Karjalainen, V. (2013a). Aktiivipolitiikan ajankohtaisuus. Teoksessa Karjalainen, V. & Keskitalo, E. (toim.), *Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa*, 207-225. Helsinki: THL.

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-888-9>

Karjalainen, V. (2013b). Työttömän palvelujärjestelmän aktivoituminen. Teoksessa Karjalainen, V. & Keskitalo, E. (toim.), *Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa*, 99-119. Helsinki: THL.

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-888-9>

Kiviniemi, K. (2018). Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, R. (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5. painos), 73-87. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Kortteinen, M & Tuomikoski, H. (1998). *Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Kotkas, T. (2013). Sopimuksellisuus sosiaali oikeudessa - esimerkkinä julkisen työvoimapalvelun ja työttömyysturvan asiakassuunnitelmat. Teoksessa Karjalainen, V. & Keskitalo, E. (toim.), *Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa*, 73-96. Helsinki: THL.

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-888-9>

Kuivalainen, S. (2010). Kestääkö suomalainen vähimmäisturva pohjoismaisen vertailun? Vertaileva analyysi vähimmäisturvan tasosta ja sen köyhyyttä ehkäisevästä vaikutuksesta neljässä Pohjoismaassa 1990-2005. *Yhteiskuntapolitiikka* 75(4), 377-388.

<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209117744>

Malmberg-Heimonen, I. & Vuori, J. (2005). Financial Incentives and Job-search Training: Methods to Increase Labour Market Integration in Contemporary Welfare States? *Social Policy and Administration* 39 (3), 247-259.

<https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2005.00438.x>

- Mannevu, M. (2015). Affektitehdas. Työn rationalisoinnin historiallisia jatkumoa. Väitöskirja. Turun yliopisto; Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos; sukupuolentutkimus.
<https://urn.fi/urn:isbn:951-44-5597-5>
- Mäntyneva, P., & Isola, A.-M. (2019). Toimintamahdollisuuksien avaruus ja toimijuuden suunnat kuntoutuksessa työtoiminnassa. *Janus* 27 (3), 246–263.
<https://doi.org/10.30668/janus.70286>
- Niemelä, J., Koivusilta, L., Elonen, N., & Saloniemi, A. (2020). Työvoimapolitiikka ja hyvinvointi: kuka hyötyy toimenpiteistä? *Työelämän tutkimus - Arbetslivsforskning* 18 (4), 340-356.
<https://doi.org/10.37455/tt.98597>
- Nätti, J. & Pyöriä, P. (2017). Epätyypilliset työsuhteet, epävarmuus ja liikkuvuus. Teoksessa Pyöriä, P. (toim.), *Työelämän myytit ja todellisuus*, 26-41. Helsinki: Gaudeamus.
- Pajukoski, M. (2012). Työttömän aktivointi, taloudelliset sanktiot ja oikeuskäytäntö. Teoksessa Lohi, T. (toim.), *Oikeustiede - Jurisprudentia: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen vuosikirja* 45, 197-282. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Paugam, S. (2016). Social Bonds and Coping Strategies of Unemployed People in Europe. *Italian Sociological Review* 6 (1), 27-55.
<http://dx.doi.org/10.13136/isr.v6i1.122>
- Propp, V. (1968). *The Morphology of the Folktale*. Austin, Texas: University of Texas Press.
- Pyöriä, P. & Ojala, S. (2017). Työn prekarisaatio. Teoksessa Pyöriä, P. (toim.), *Työelämän myytit ja todellisuus*, 42-62. Helsinki: Gaudeamus.
- Saikk, P. (2018). Valtion ja kuntien vastuunjako pitkäaikaistyöttömien aktivoinnissa. Sisällönanalyysi hallitusohjelmista ja hallituksen esityksistä vuosina 1995-2015. *Janus* 26 (2), 104–122.
<https://doi.org/10.30668/janus.65466>
- Sihto, M. (2013). Työllisyys- ja aktivointipolitiikan tulevaisuuden näkymiä. Teoksessa Karjalainen, V. & Keskitalo, E. (toim.), *Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa*, 190-206. Helsinki: THL.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-888-9>
- Siisiäinen, M. (2017). Työtä vailla olevat nuoret. Teoksessa Lempiäinen, K. & Silvasti, T. (toim.), *Eriarvoisuuden rakenteet. Haurastuvat työmarkkinat Suomessa*, 91-125. Tampere: Vastapaino.
- Suomen virallinen tilasto (SVT). (2019). Työvoimatutkimus [verkkojulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu: 2.3.2022.
https://www.stat.fi/til/tyti/2018/13/tyti_2018_13_2019-04-11_kat_002_fi.html

Tuomaala, M. (2021). Aktiivisilta työvoimapolitiittisilta palveluilta sijoittuminen vuonna 2019. *TEM-analyyseja* 107 [verkkójulkaisu]. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Viitattu 3.3.2022..
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-800-4>

Työ- ja elinkeinoministeriö. (2022). Työllisyyden kuntakokeilut. Viitattu 8.4.2022.
<https://tem.fi/tyollisyyskokeilut>

Weckström, S. (2011). Self-Assessed Consequences of Unemployment on Individual Well-Being and Family Relationships: A Study of Unemployed Women and Men in Finland. *International Journal of Social Welfare* 21 (4), 372-383.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2011.00829.x>

Ylistö, S. (2015). Miksi työnhaku ei kiinnosta? Nuorten pitkäaikaistyöttömien työnhakuhaluudelle kertomia syitä. *Työelämän tutkimus - Arbetslivsforskning* 13(2), 112-126.
<https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/87069>

Åkerblad, L. (2013). Epävarmuuden elettäväksi tekeminen. Pieni toimijuus prekaarissa työmarkkinatilanteessa. *Työelämän tutkimus - Arbetslivsforskning* 11 (03), 177-191.
<https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/87199>

Liite 1: Kirjoituspyyntölomake

WWW.FINLIT.FI/KERUU

TYÖTTÖMÄN TARINA

KIRJOITUSKILPAILU TYÖTTÖMYDESTÄ 1.5.–31.10.2018

Vuoden 2009 talouskriisin jälkeen työttömyys kasvoi Suomessa jälleen. Vaikka talouskasvu alkoi uudelleen, on työttömyyden vähentäminen osoittautunut vaikeaksi. Julkisuudessa on keskusteltu vilkkaasti työllistämisen keinoista, työttömien aktivoinnista ja kannustinloukkujen purkamisesta. Työttömien oma ääni on julkisessa keskustelussa jäänyt talouspoliittisen puheen varjoon.

SKS järjesti *Työttömän tarina* -kirjoituskilpailun vuonna 1993. Nyt haluamme jälleen kerätä työttömien tarinoita.

Kirjoittamisen apuna voit käyttää seuraavia kysymyksiä:

- Kerro, millaista on olla vailla työtä, jolla tulee toimeen. Kerro omista kokemuksistasi. Voit kertoa myös siitä, kuinka läheisen työttömyys sinuun vaikuttaa.
- Kerro, miten jouduit työttömäksi ja miltä työn menettäminen tuntui. Mistä työttömäksi joutuminen mielestäsi johtuu?
- Kerro arjesta ja ajatuksistasi. Kuinka pärjät nykyisessä tilanteessa? Miten järjestät arkesi? Mitä tunteita työttömyys sinussa herättää? Mitä ajattelet työn merkityksestä ja ovatko ajatuksesi siitä muuttuneet?
- Mitä kokemuksia ja ajatuksia sinulla on työllistämistoimenpiteistä ja työttömien palveluista kotipaikkakunnallasi? Millaista toimintaa työttömät itse järjestävät?
- Mitä ajattelet kotimaasi tulevaisuudesta? Mitä tulevaisuudensuunnitelmia ja odotuksia sinulla on?

Vastaukset arkistoidaan SKS:n arkistoon ja Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon. Tiedotamme keruun tuloksista keväällä 2019.

Kirjoituskilpailun pääpalkinto on 500 euroa. Lisäksi jaamme 100 euron tunnuspalkintoja ja arvomme kirja-palkintoja.

Palkintolautakuntaan kuuluvat presidentti Tarja Halonen (pj.), kirjailija Sirpa Kähkönen, emeritusprofessori Sakari Heikkinen, toimittaja Timo-Erkki Heino, apulaisprofessori Lena Näre ja arkistonjohtaja Outi Hupaniitti.

Keruu järjestävät Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja apulaisprofessori Lena Näre.

VASTAUSOHJEET

Kirjoita omalla kielelläsi ja tyylilläsi. Kirjoita vastaukseesi suostumukseksi siihen, että lähettämäsi aineisto arkistoidaan nimellä tai nimimerkillä SKS:n arkistoon ja, että aineiston saa luovuttaa Tietoarkistoon käsiteltäväksi ja luovutettavaksi tutkimukseen, opetukseen ja opiskeluun.

Otamme vastaan myös valokuvia. Lähettämällä kuvat annat suostumukseksi kuvien arkistointiin SKS:n arkistoon sekä niiden tutkimiseen ja julkaisemiseen arkiston sääntöjä noudattaen. Muista kuvaluovutuksista otta yhteyttä arkistokuvat@finlit.fi.

Tutustu SKS:n arkiston keruuohjeisiin www.finlit.fi/luovutus_ja_keruuohjeet.

Lähetä kirjoituksesi 31.10.2018 mennessä

- verkkolomakkeella osoitteessa www.finlit.fi/tyottoman_tarina tai
- postitse osoitteeseen Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, arkisto, PL 259, 00171 Helsinki, merkitse kuoreen tunnus "Työttömän tarina" tai
- sähköpostin liitetiedostona osoitteeseen keruu@finlit.fi, merkitse aihekenttään tunnus "Työttömän tarina".

Lisätietoja:
SKS:n arkisto, puh. 0201 131 240, keruu@finlit.fi
Lena Näre, [yhteyshiedot poistettu]